

tum sanctum in igneis linguis dedit discipulis, ipsius illustratione corda vestra perlustret, atque in suum amorem jugiter accendat. Amen. Quatinus ejus dono a cunctis vitiis amundati, ipsiusque opitulatione ab omnibus adversitatibus defensi, templum ejus effici mereamus. Quod ipse præstare dignetur.

Ex Cod. San-Blas. sæc. IX.

Ad confirmandum pueros; Episcopus dicat: Sit nomen Dni benedictum. Assistentes: Ex hoc nunc et usque in sæculum. Episc. Adjutorium nostrum in nomine Dni. Assistentes: qui fecit cælum et terram. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerase dignatus est hunc famulum et famulam tuam ex aqua et Spiritu sancto: Quique dedisti ei remissionem omnium peccatorum, immitte in eis septiformem Spiritum tuum sanctum Paraclitum de celis. Amen. Spiritum sapientie et intellectus. Amen. Spiritum consilii et fortitudinis. Amen. Spiritum scientie et pietatis. Amen. Adimple eos Spiritu timoris tui, et consigna ei signo crucis Christi in vitam propiciatus eternam. Per Christum Dnm nrm. Tunc inquisito uniuscujusque nomine, et intincto pollice in chrismate, faciat crucem in fronte cujuslibet eorum dicens: Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Omnibus itaque cum sancto chrismate signatis dicat: Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum. Benedicat vos Dominus ex Syon! et videatis bona in Jerusalem, omnibus diebus vite vestre. Gloria Patri etc. Pax tecum. Et cum spiritu tuo. Oremus, Deus, qui apostolis tuis sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores ceterisque fidelibus tradendum esse voluisti: respice propicius ad humilitatis nostre famulatum, et presta, ut hujus cor, cujus frontem sacro chrismate delinivimus, et signo crucis designavimus. Item Spiritus sanctus adveniens

templum glorie sue dignanter inhabitando perficiat. Per Dnm nostrum. Circa istud officium notandum est, quod si episcopus propter passim et successive venientes, collectas prædictas lociens non possit dicere, quociens contingit homines singulariter confirmationem requirere, saltem in fine diei, id est post completorium eas dicere non obmittat.

(Ex cod. Vind. Th. 277, sæc. XII. vel XIII.)

Benedictiones super confirmatos.

Spiritus sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi sine peccato custodiat vos. Amen. Alia. Omnipotens sempiterne Deus, qui regnare etc. Et dicit episcopus Confirmo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. Pax tecum et cum Spiritu tuo. Signum Xpi in vitam æternam. Amen. Pax tecum. Et cum Spiritu tuo. Deus qui apostolis tuis etc. Tunc pronunciat diac. Humiliate vos ad benedictionem. Deo gratias. Et episcopus det benedictionem. Omnipotens Deus, qui vos fecit aqua baptismatis renasci, ipse vos corroboret dono septiformi Spiritus paracliti: quia sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum ut habeat regni cælestis introitum. Amen. Alia. Benedicat vobis ex Sion, ut videatis bona Jerusalem omnibus diebus vitæ nostræ, et in omnibus sumatis scutum fidei, ut mereamini in castris æterni regis ascribi. Alia. Custodiatque vos timore sanctissimo sui, et tribuat vobis pacis unitatem, et contra omnes hostes victoriam triumphalem, ut signaculum fidei, quod tenetis, usque in finem impollutum custodiatis. Amen. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti descend. Benedictio item super confirmatos. Benedicat vos etc. ut supra. Alia. Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti. Et pax Domini sit semper vobiscum. Et cum spiritu tuo. Ite in pace. Deo gratias.

JUDICIUM POENITENTIS

(Ex antiquissimo Alemanniæ sacramentario Rhenaug. ann. M. circ.)

Diversarum (8) culparum diversitatem facit penitentiarum; nam et corporum medici diversa medicamenta generibus componunt; aliter enim vulnera, aliter morbum, aliter tumores, aliter putredi-

(7) Sic inscribitur ordo confirmationis cum hodierno ritu fere conveniens, iis conformiter, quæ antiquissimus ex Latinis Patribus Tertullianus in libro de baptis. c. 8, de hoc sacramento luculenter explicat. Ed. Martenius porro lib. 1. De auct. eccl. rit. c. 2, art. 4, inter varios confirmationis ritus cum etiam qui hic habetur humiliandi se ad benedictionem affert ex sacramentario *Moysacensi*, etc. In Pontificali Romano hodieque præscribitur § 9. *Nullus confirmatus discedet, nisi benedictione accepta, quam pontifex post omnium confirmationem dabit. Quod passim negligitur.*

nes (9) curant. Ita igitur et spirituales medici diversis curationum generibus animarum vulnera, morbum culpas, dolores, egritudines, infirmitates sanare debent (10). Sed quia hec paucorum sunt, ad

(8) Præfatio hæc integra habetur in collectione antiqua canonum poenit. (apud Martenium Thesaur. nov. anecd. t. IV, col. 53) cum inscriptione: *Incipit de diversis malis: unde codicis nostri errata corrigere licet. Ac quidem statim initio legendum: Diversitas culparum.*

(9) l. c. additur: *aliter caligines, aliter confractiones, aliter combustiones.*

(10) In lib. poenit. ex scrin. Eccl. Rom. apud Canisium t. II, p. 129, ed. Basnag. ita legimus: « Ita et spirituales medici, diversis curationum generibus animarum vulnera curare debent. Sed quia hæc

purum scilicet cuncta cognoscere, et curare, atque ad (11) integrum salutis statum debent revocare; ideoque vel pauca juxta seniorum traditiones (12), juxta nostram ex parte intelligentiam: ex parte namque prophetamus, et ex parte cognoscimus; aliqua proponamus, quod ab remedium anime pertinet, et de remediis vulnerum secundum priorum Patrum diffinitiones dicturi; sacri tibi eloquii, fidelissime frater, antea medicamina compendii ratione intinemus (13).

Prima est itaque remissio, qua baptizamus (14), in aqua, secundum illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei* (Joan. iii, 5).

Secunda, caritas (15) effectus, ut est illud: *Quoniam dilexit mundum* (Luc. vii, 4).

Tertia, elemosinarum fructus, secundum hoc: *Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosina extinguit peccatum.* (16).

Quarta, perfusio lacrimarum, Domino dicente: *Quia flevit in conspectu meo et ambulavit tristis coram me, non ducam malum in diebus ejus* (17).

Quinta, criminum confessio, Psalmista testante: *Dixi Confitebor adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei* (Psal. xxxi, 5).

Sexta, afflictio cordis et corporis, apostolo consolante: *Dedi ejusmodi hominem in interitum carnis Satane, ut spiritus salvus fiat in die Domini nostri Ihesu Christi* (I Cor. v, 5).

Septima, emendatio morum, hoc est abrenunciatio vitiorum, Evangelista contestante: *Ecce jam sanus es, noli ultra peccare, ne quid tibi deterius fiat* (Joan. v, 14).

Octava, intercessio Sanctorum, uti illud: *Si quis infirmatur, inducat presbyteros ecclesie; et orent pro eo, et multum valet apud Deum deprecatio justis assidua* (Jac. v, 14).

Nona, misericordia et fidei meritum, ut est hoc: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7).

Decima, conversio et salus alienorum, Jacobo paucorum est ad purum cuncta cognoscere, et curare, et mederi, atque ad integrum salutis statum revocare; ideo solerter admonemus doctum quemque sacerdotem Christi, ut non ex suo sensu, sed secundum canonum statuta, et traditiones Patrum universa disponat, et contradictionem (f. conditionem) utriusque sexus, ætatem, personas, paupertatem, causam, statum cujusque pœnitentiam agentis, ipsumque cor pœnitentis inspiciat; et secundum hæc, ut sibi visum fuerit, ut sapiens medicus singula quæque dijudicet. »

(11) Leg., ad quæ integrum salutis statum debeant revocare.

(12) Add., Et juxta.

(13) Hinc emendari possunt, quæ obscurissima sunt apud Martenium.

(14) l. baptizamus.

(15) l. Charitatis.

(16) In Vulgata Eccli iii, 33, ita legimus: *Ignem ardentem extinguit aqua, et elemosyna resistit peccatis.*

(17) Respexisse videtur auctor anonymus ad IV

A adtestante: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ, salvet animam suam a morte, et operit multitudinem peccatorum* (Jac. v, 20); sed melius est tibi (18) infirmus sis et vitam solitariam ducere, quam perire cum plurimis (19).

Undecima, indulgentia et remissio nostra, Veritate promittente et dicente: *Dimitte et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37).

Duodecima, passio martyrii spe unica salutis indulgente et latroni crucifixo Deo respondente: *Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxxiii, 43). His ergo de canonis auctoritate prolatis, Patrum diffinitionis etiam statuta Domini ore subrogatorum investigare te convenit, secundum illud: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; presbyteros tuos, et dicent tibi* (Deut. xxxii, 7).

B Item (20) causa deferatur ad eos. Statuunt ergo ut octo principalia vitia humane salutis contraria his octo contrariis remediis sanantur. Qui enim illicita licenter commisit, a licitis licet (21) coercere se debet. In alio loco: sed hoc in omni penitentia solerter est inducendum; quantum quis tempore in delictis remaneat, qua eruditione imbutus, quali impugnatus (22) passione, quali existat fortitudine, quali videtur affligi lacrimabilitate, quali compulsus est gravatione peccare; omnipotens etenim Deus, qui cor omnium novit, diversisque naturis (23) indidit, ne qua lentie penitudinis (24) peccaminum pensavit, ut illud propheticum: *Non enim seris* (Isa. xxviii, 27) *triturbabitur gihit, neque rota plaustrum circumiit, sed virga excutietur gihit et ciminum*; (25) in baculo autem panis comminuetur, ut est illud: *potentes potenter tormenta patientur* (Sap. vi, 7). Unde quidam sapiens ait: *Cui plus committitur, plus ab eo exigitur* (26). Discant igitur sacerdotes Domini, qui ecclesiis præsent, quia pars eis data est cum his, quorum delicta repropiciaverint. Quid est autem repropiciare delictum, nisi cum adsumseris peccatorem, et monendo, hortando, docendo, adduxeris eum ad penitentiam, ab errore correxeris, a vitiis emendaveris, et si feceris cum ei

Reg. xxii, 19, 20, ubi ad Josiam regem Juda dicitur: « Perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino — et flevisi coram me, et ego audivi, ait Dominus: Idcirco colligam te ad patres tuos — ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum. » Certe alibi laudata verba non occurrunt in S. Scriptura.

(18) Add. ut.

(19) Hinc colligere pronum est præsentem canonum pœnitentialium collectionem inscriptam esse monacho.

(20) Collect. antiq. cit., iterum.

(21) licet deleatur.

(22) ib., impugnatur.

(23) ib., diversasque naturas.

(24) ib., non æqualentis pœnitentis, etc. i. e. non æqualem pro omnibus peccatis pœnitentiam, sed pro diversis diversam, pro majoribus majorem, pro minoribus minorem, pro singulis congruam exigit, ut ex decursu patet.

(25) Serris.

(26) S. Bened. Reg. cap. 2.

talem conversum, propicius sit Deus pro delicto repropiciasse diceris (27). Cum ergo talis sis sacerdos, et talis sit doctrina tua (28), pars tibi datur eorum, quos correxeris, ut illorum meritum tua sit merces, et illorum salus tua gloria sempiterna.

Incipit excarpus de aliis pluribus pœnitentiis et canonibus de vitis gula et ebrietate vel vomitu. Et discretionem ciborum mundis et inmundis inventis.

Si quis episcopus et alius ordinatus in consuetudine vitium abuerit ebrietatis, aut desinat, aut depnatur. Si monachus per ebrietatem vomitum facit, XXX dies peniteat. Si presbyter aut diaconus, XL dies peniteat. Si vero pro infirmitate et quo (29) longo tempore se abstinuerit, et in consuetudine non erat ei multum bibere vel manducare, aut præ gaudio in Natale Domini, aut in Pascha, aut pro alicujus Sanctorum commemoratione faciebat (30), tunc plus non accepit, quam decretum est a senioribus, nihil nocet. Si episcopus jusserit, non nocet, nisi ille similiter faciat. Si laicus fidelis per ebrietatem vomitum facit XII dies pen. Sacerdos in ebrietate per ignorantiam VII dies pen. Si per contemptum XL dies peniteat. Diaconus et monachus III ebdomades: subdiaconus acolitus III, clerici II, laici ebdomades (31) peniteant. Qui cogit hominem, ut inebrietur humanitatis injustæ gratia, ut ebriosus peniteat; si per odium, ut homicida judicetur (32). Qui psallere non potest stupens in linguis (33) superponat (34). Qui anticipat orationem canonicam et suaviolem (35) cæteris sumit gulæ tantum obtentu, a cœna careat, vel duos dies in pane et aqua. Qui superflua ventris distentione doloremque saturitate sentit I diem: si autem ad vomitum sine infirmitate VII dies. Si sacrificium evomerit XL peniteat, si infirmitatis causa VII dies. Si in ignem projecit C psalmos cantet: si vero canis lambuerit talem vomitum, qui evomuit, centum dies peniteat. Qui furatur cibum XL dies peniteat: si iterum III XLmas: si tertio, annum peniteat: si vero IIIto jugi exilio sub alio abbate peniteat. Qui manducat carnem inmundam, aut morticinam, aut dilaceratam

A a bestiis, XL dies peniteat, si necessitas cogit, nihil est; et si pro necessitate manducat animal, qui inmundum videtur, vel avem vel bestiam, non nocet; qui casu quis inmundam manu cibum tangit, vel canis vel pilax, aut animal inmundum sanguinem edit, non nocet (36). Qui sanguinem (37) vel quocunque in mundo polluetur, si nescit, qui manducat, nihil est; si autem scit, peniteat juxta modum pollutionis. Qui sanguinem aut semen biberit, III annos peniteat. Si aves stercorant in quacunque ligore, tollatur ab eo stercus, et sanctificetur aqua, et mundus erit cibus. Si ceciderit sorix in ligore, tollatur foras, et hoc potum aspergatur aqua sanctificata, et sumatur, si vivens sit, si mortuus inventa fuerit, projiciatur foras et mundetur vas. Animalia, que a lupis seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi forte ab hominibus adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur; nec cervus nec capra si mortui fuerint; aves vero, et animalia cetera, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda ab hominibus; nec si accipiter oppresserit, si mortui inveniuntur; quia III capitula Actus apostolorum precipiunt abstinere a fornicatione et sanguine et suffocato et idolatria. Pisces licet comedere, quia alterius naturæ sunt. Equum non prohibet, tamen consuetudo non est. Leporem licet comedere. Apes si occiderint hominem, ipsa quoque occi. . . . (38) festinanter, mel tamen manducetur. Si casu porci vel gallinæ sanguinem hominis comedunt, non habiendos credimus, sed manducantur; sed quia cadavera mortuorum lacerantes manducaverint, carnem eorum manducare non licet, usque dum macerentur, et post anni circulum. Animalia coitu hominum polluta occidantur, carnesque canibus proiciantur, sed quod genuerant, sint in usum, et coria adsument; (39) ubi autem est dubium, non occidantur. Infirmis licet omni hora cibum sumere et potum, quando desiderant vel possunt; si oportuum non possunt (40) qui ederit aliquos ligores, in quo fuerit multila (41) vel mortua inventa, III. superpositi, (42) peniteat. Si in farina aut in aliquo siccato

(27) In edit., *Et feceris eum, ut ei taliter conversa propicius sit Deus?*

(28) In ed. additur: *Et sermo tuus.*

(29) In libello de remediis peccatorum apud Martenium (Thesaur. nov. anec. t. IV, col. 21) legitur: *vel quia.*

(30) l. c. *Et tunc.*

(31) l., hebdomadem. Nam septem dierum pœnitentia laico ob eandem culpam injungitur in collect. antiq. cit.

(32) In excerptis ex libro Davidis inter canones *Hibernenses* l. c. col. 10, « qui vero affectu odii seu luxuriæ, ut turpiter confundat, vel irrideat, ad ebrietatem alios cogit, si non satis pœnituerit, sic pœniteat, ut homicida animarum. »

(33) *Elinguis.*

(34) i. e. *jejunet.* Sic Gilda can. 6 de pœnit. (apud Mart. l. c. col. 7.) « Si monachus exundante ventre evomuerit sacrificium in die: cœnam suam non præsumat. Et si non infirmitatis causa, 7 superpo-

sitionibus: si infirmitatis, et non voracitatis causa, 4 superpositionibus deleat culpam, etc. Et mox can. 7: « Si quis autem ebrietatis causa psallere non potest stupens elinguis: cœna privatur. »

(35) *Suaviora*, ut habet lib. cit. de remed. peccat. (36) Hic canon in libello de remed. peccat. ita refertur ex Theodoro *Cantuariensi*: « Quod si casu quis inmundam manu cibum tangit, vel canis, vel pilax, vel mus, vel inmundum animal, quod sanguinem biberit, non nocet. » Sed etiam in hoc ipso canone pro primo quartus casus legendus est, *canem*, etc. Est vero pilax Martenio cæcus murilegus.

(37) l., Sanguine.

(38) Theod. *Cant.* canon inter *Hibern.* « Festinanter occidendi sunt. »

(39) Clarius in antiq. collect. can. pœnit. (apud Marten. l. c. col. 41. init.) *sed coria assumantur.*

(40) Supple: *manducare.*

(41) *Mustella.*

(42) Superpositionibus.

cibo aut pultato coaculato vel lacte iste inveniantur A bestiole, quod si circa corpora eorum foris proiciantur; (43) omne reliquum sana sumatur fide. Si sanguinem sine voluntate de dentibus biberit, id est cum saliva, non est peccatum. Si quis venationes aliquas quocumque exercent, si clericus anno I, si diaconus II. si sacerdos III peniteat. Catecumeni manducare non debent cum baptizatis, neque gentiles. Uxor que sanguinem viri proredium (44) gustaverit, XL peniteat. Sic et illa, que semen viri sui in cibum miscens, ut inde plus amatores accipiat, (45) III annos peniteat. Qui contempto indicto jejunio in Ecclesia, et contra decreta seniorum fecerit, sine XL. ma XL. dies peniteat; si autem in XLma annum peniteat, si frequenter fecerit, et consuetudinem habuerit, exterminabitur ab Ecclesia, Domino dicente. Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, et reliqua, etc. si infra XLmam, annum peniteat. Qui de sui comedens corporis cute, vel scabie sive vermiculo, qui peducle (46) nuncupantur: suam nec non bibens urinam, stercorave comedens, cum impositione manuum Episcopi annum integrum cum pane et aqua peniteat.

De Fornicat. et reliq. ingenta luxuriandi vel immundis puerilibus.

Episcopi, presbyteri, diaconi fornicationem facientes degradari debent, et penitere, iudicio episcopi tamen communicent. De sodomitis, Episcopi XIII. annos peniteant, prbr. XII. diac. VIII. subdiac. III. Clerici VI. Laici V. annos peniteant. et nunquam cum alio dormiat. Frater cum fratre naturali fornicati ne per commixtionem carnis XV. an. peniteat, ab omni carne se absteat, si semen in os miserit, septem an. penit. alii dicunt usque ad finem vitæ. Viri inter femora fornicantes primo annum peniteat, si iterans vero inter crura fornicantes, si pueri sint anni II. si viri anni III. si autem in consuetudinem vertunt, et modus penitentiae addatur iudicio sacerdoti. (47) Vir semetipsum coinquinans, primo C. dies, et si iterans, annum, si cum gradu est, addatur penit. per XII. annorum XL. dies. Qui concupiscit in te (48) fornicare sed non potuit, annum

peniteat, maxime in III XLmis. Qui per turpiloquium, vel aspectu coinquinatus est, tamen non voluit fornicari corporaliter XX. vel XL. dies peniteat. Si autem in cogitationes violenter (49) coinquinatus est, VII. dies peniteat. Qui diu inluditur a cogitatione, tepidus ei repugnans III. vel II. vel plurimos dies; qui tantum exegerit, diurnitas cogitationis peniteat. (50) Pueri qui fornicantur inter semetipsos, iudicavit (51) ut fabulenter (52); pueri soli sermocinantes et transgredientes statuta seniorum, insuper post emendent osculum simplicium facientes VI. suppos. Illecebrosum osculum sine coinquinamento VIII. cum quo inquinamento sine amplexu X. pos. (53) Post annum XX. id est adulti item (54) committentes XL. dies separati a mensa extorresque ab Ecclesia cum pane et aqua; minimi vero fornicatione imitantes se invicem, (55) sed inquinati non sunt propter ætatis maturitatem XX. dies. Si vero frequenter XL. dies. Pueri ante XX. annos se invicem manibus coinquinantes, et confessi antequam communicent XX. dies; si iteraverint post penitentiam C. dies. Si vero frequentius, separentur et annum peniteant. Puer oppressus a majore infra X. annos, ebdomadem jejunit. Qui consentit, XL. dies. Molles unum annum peniteant. Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat, canatque genuflectendo VII. psalm. in crastino in pane et aqua, vel XXX. psalmos flectendo in fine unumquemque canat gloria Patri. Volens quasi in somno peccare. sive pollutus est sine voluntate, XII. psalmos cantet, et super uniuscujusque psalmi dicat ter Deus in adiutorium meum. Qui semen in ecclesia dormiens fuderit, III. dies jejunit, peccans non pollutus XXIV. psalm. cantet. Episcopus faciens fornicationem, degradare debent, sive septem aut XII. aenos penit. Presbyter, aut diaconus fornicationem naturalem faciens (56) prolato ante monachi votum (57) III. annos peniteat, veniam omni hora roget; superposito (58) faciat in unaquaque hebdomada, exceptis quinquagesimis, post superpositionem (59) panem sine mensura utatur, et ferculo aliquatenus butero inpinquato, hoc est quadrante, et die dominica sic vivat: ceteris vero diebus taxati panis mensura et

(43) In pœnit. Rom. Halitg. apud Canisium Lect. antiq. t. II, P. II ed. Basnag. p. 138, occurrit canon haud multum absimilis, ubi melius: « Quod circa corpora eorum est, projiciatur. »

(44) In collect. antiq. l. c. col. 52, pro remedio.

(45) l., c. ut inde plus ejus amorem accipiat.

(46) Pediculi.

(47) Sacerdotis.

(48) Pro in te legitur in lib. De remed. peccat. melius mente.

(49) l. e., ex imaginatione vehementi. Hic canon in collect. antiq. his verbis refertur: « Qui impugnatione mentis violenter coinquinatus est, 7 dies peniteat, vel quousque cogitatio vincitur. »

(50) i. e., qui tantum temporis in pœnitentia exegerit, quin tamen vicerit tentationem, tandiu pœniteat, quandiu turpi cogitatione impugnatur, ut habetur in can. mox laud.

(51) Forte subint. canon.

(52) vapulent.

(53) Locus integer in pœnitentia Romano ab Halitgario ep. Cameracensi descripto tit. 9 de minutis causis, ita habet: « Pueri soli sermocinantes et transgredientes instituta seniorum, tribus superpositionibus emendentur. Osculum simpliciter facientes septem superpositiones (L., superpositionibus). Illecebrosum osculum sine inquinamento, 8 superpositiones: cum inquinamento autem sive amplexu, 15 superpositionibus corrigantur. » Apud Morinum de pœnit. p. 567. ed. Venet. 1702.

(54) l., idem.

(55) l., fornicationem imitantes in se invicem.

(56) Gilda addit in sua præf. de pœnit. n. 1, sive sodomitam.

(57) l., voto.

(58) l., Superpositionem.

(59) Apud Gildam l. c. exceptis 1, diebus post pass.

misæo parvo impinguato horto oleris, (60) ovis paucis, formatico imina lactis per fragilitatem corporalem tennicula vel pabuto lactis sestario pro sitis gratia et aquatili potu, si operarius est, lectumque non multo fœno habeat instrati per III. quadragesimæ annos addat aliquid prout virtus ejus admiserit, semper ex intimo cordis deffleat culpam suam, obedientie quæ omnibus libentissime excipiat post annum et dimidium eucharistiam sumat et ad pacem veniat; psalmos cum fratribus canat, ne penitus anima tanto tempore cælestis medicina (61) jejuna intereat; (62) si inferiore gradu prius quis monachus, III. quidem annos peniteat, sed mensura non gravetur panis, si operarius est, sextario de lacte romane et alio tenuela et aqua, quantum sufficit pro sitis ardore sumat. Si vero sine voto monachi presbyt. aut diac. si (63) peccaverit, sicut monachus sine gradu peniteat, et postea recipiat gradus suos, (64) si autem presbyter aut diaconus post tale peccatum voluerit monachus fieri in districto proposito ex illi L. annum et dimidio peniteat. habet tamen abbas hujus rei modorandi facultatem, si obedientia ejus placita sit Deo et Abbati suo.

Ne adulterio, et raptos et incestos, et uxores dimissas: illicita tempora nubendi, vel cum pecoribus; et qui, postquam se deo voverit, ad seculum rediit, vota stultu.

Si quis adulterium commiserit, id est, cum uxore aliena, aut sponsam vel virginem corrupperit, aut sanctemonialem aut Deo dicatam, laici III annos peniteant, unum ex his in pane et aqua; si clericus V, II in pane et aqua. Diaconus et Monachi VII, III ex his in pane et aqua. Presbyter X. Episcopus XII,

(60) Gilda l. c. *Et misoclo parvum impinguato. Horti oleribus, ovis paucis, britannico formello utatur. Himina Romano lactis pro fragilitate corporis istius ævi. Tenuclæ vero vel Balbutæ lactis sextario Romano sitis gratia et aquæ talimpulo, si operarius est. Lectum non multo feno instructum habeat. Par III quadragesimas superaddat aliquid prout virtus admiserit, semper ex intimo corde deffleat culpam suam. Obedientiam pro omnibus libentissime excipiat. Post, etc.*

(61) *Medicinæ.*

(62) Apud Gildam l. c. n. 2: « Si quis inferiore gradu positus monachus 3 annis pœniteat: sed mensura gravetur panis. Si operarius, sextarium de lacte Romanum, et alium de tenuela, et aquam quantum sufficiat pro sitis ardore sumat. »

(63) *Si, redundat.*

(64) Hæc verba, *et postea recipiat gradus suos*, apud Gildam non comparent. Palam hinc fit, circa sæc. VIII et IX, quo scriptus est hic codex, unde canones pœnitentiales excerpimus, non defuisse, qui tenuerint, licere clericis in peccatum carnale prolapsis post peractam pœnitentiam ad suos redire gradus. Contrariam tunc universim disciplinam obtinuisse probandum sumpsit eminent. cardinalis De Aguirre proluxa dissertatione in concilium *Toletan.* X, nuper typis nostris cum aliis illustrissimorum virorum eruditissimis lucubrationibus de administrando sacramento pœnitentiæ recusa. Fortene in *Anglia* aut *Hibernia*, quorum populi regnorum serius ad fidem conversi sunt, alia obtinuit disciplina, *episcopis aliquid remittentibus de antiquo rigore? Canones pœnitentiales, quos hic edimus, maximam partem ex conciliis Angliæ et Hiberniæ*

A V ex iis in pane et aqua. Si clericus superioris gradus, qui uxorem habuit, et post confessionem vel honorem clericatus iterum eam cognoverit, sciat sibi adulterium commisisse, sicut superiore sententia unusquisque juxta ordine suo peniteat. Si quis concupiscit mulierem alienam, et non potens peccare cum ea, aut uon vult eum suscipere mulier, si laicus XL dies, si clericus aut monachus annum peniteat: medium in pane et aqua; si diaconus II. Presbyter III. Si quis clericus aut monachus, postquam se devoverit (65) ad sæcularem habitum iterum reversus fuerit, aut uxorem duxerit, X annos peniteat; III ex his in pane et aqua, nunquam postea in conjugium copuletur; quod si noluerit, sancta synodus, vel sedes apostolica separabit eos a communione et convivio catholicorum; similiter et mulier postquam se Deo voverit, si tales scelos admiserit, pari sententia subiacebit. Si presbyter vel diaconus uxorem extraneam duxerit, in conscientia populi deponatur. Si quis adulterium perpetraverit cum illa, et in conscientiam advenit populis, deponatur, projiciatur extra ecclesiam, et peniteat inter laicos, quamdiu vixerit. Si quis cum matre fornicaverit, XII annos peniteat: et nunquam mutet, nisi in die Dominico. Qui cum sorore, hoc modo XII annos jejunct.

Canones Anchoritani (66.) De incestis (67)

C Si quis more pecorum cum propinquo sanguine incesti commixti sunt ante XX etatis suæ annum, X annis deindè peniteat: exacti oratione tantum incipiant communicare; post XX vero annos communionem cum oblatione suscipiantur; discutiatur

esse depromptos, ex notis hinc inde a nobis adjectis palam fit; codex vero, quo continentur, *abbatis Reinaugiensis*, eo forte delatus est a S. Findano, qui post initia sæc. IX ex *Hiberniæ* provincia *Langeniensis* profectus, postquam *Turonis* S. Martinum adiisset, ac *Franciam* et *Alemanniam* peragrasset atque *Italiam*, ubi beatorum apostolorum limina atque urbis loca sacra lustravit, redux tandem *Rhinugiam* se recepit, serius quam putat *Mabillonius*. *Annal.* l. xxvi, t. II, p. 351. Sacramentarium tamen cui præmittitur hoc pœnitentiale ad usum regni *Francici* comparatum est, una manu exaratum characteribus ad *Merovingicos* accedentibus. In *Germania* nostra spem clericis lapsis ad pristinum gradum redeundi fuisse conservatam sæc. VIII dubitari potest; cum in *Gregorii II* epistola canonica ad S. *Bonifacium Mogunt.* cap. III legamus presbyterum de crimine accusatum, sed non convictum, manere in proprio gradu posse; atque in concilio quodam *Germaniæ* ejusdem S. *Bonifacii* auctoritate an. 742, celebrato can. 6 clericis et monachi in crimen fornicationis prolapsi ad severam quidem condemnantur pœnitentiam, quin tamen vestigium appareat restitutionis in priorem dignitatis gradum.

(65) In antiq. collect. cit. *Deo voverit.*

(66) L., De canonibus Ancyranis.

(67) Plenior inscriptio habetur in collect. antiq. can. pœnit. (t. I Spicileg. Luc. d'Achetii, p. 535, nov. ed. fol.) nempe: « De his qui fornicantur irrationabiliter, id est, qui miscentur pecoribus, vel si qui cum propinquis junguntur, aut cum masculis polluntur. » In ipso tamen canone l. c. subjecto neque de incestu, neque de sodomia quidquam sta-

autem et vita eorum, qui fuerit tempore penitentiae, et ita hanc humanitatem consequantur: quodsi abusi sunt hoc crimine, prolixiore tempore XX etate ut uxores habentes hoc crimen inciderint, XXV an. peniteat, penitentia acta ad communionem orationum permittantur. Et ita post alium quinquennium ad plenam communionem cum oblatione suscipiantur. Quodsi aliqui uxores habentes, et post etatis suae annum in hoc prolapsi sunt, ad exitum vitae tantum communionem mereantur. Si quis nupserit cum muliere sua retro, XL dies peniteat primo: aut si in terga nupserit, sic peniteat, quomodo de animal (68). Si quis menstruo tempore coierit cum muliere, XL dies peniteat. Mulieres menstruo tempore non intrent in ecclesiam, neque communicent, nec saeculemoniales nec laicæ (69), si præsumant, III ebdomades peniteant. Similiter penit. qui (70) in ecclesia ante mundum sanguinis partum, id est, XL dies. Qui nupserit et his temporibus, XX dies peniteat (71). Qui nubet die Dom. III dies penit. (72). Qui in matrimonio est, quadragesimis anni et in sabbatis et dominicis nocte diei et in diebus plurimis maxime III dies peniteat, antequam communicent, et concepto semine usque ad modum sanguinem consumendi, et menstruum tempore continens fieri debet (73). Bigamus peniteat I annum. III et VI feria et in III XL mis absteineat se a carnibus, non dimittat tamen uxorem; Trigamus ut superius, id est in quarto vel quinto (74) vel plus. VII ann. peniteat in quarta et in VI feria, et in XL mis absteineat se a carnibus,

tuitur. Ad levandam obscuritatem, cui involutus est canon codicis nostri atque explendas lacunas, quas librarii oscitantia aperuit, interpretationem Isidori Mercat. hic ascribere visum est, qui canonem 15 qui ipsi 16 est, concilii *Ancyranum* ita reddidit: « Quotquot igitur ante vigesimum annum tale crimen adiserint, quindecim annis in penitentia peractis orationi tantum incipiant communicare, et quinquennium alterum in communionem orationis solius perdurantes, post vigesimum cum oblatione ad communionem suscipiantur tunc demum. Discutiatur autem et vita eorum, qualis fuerit tempore penitentiae; et juxta hanc, humanitatem consequantur. Quod si quis perseverantius abusus fuerit hoc crimine, hic prolixius tempus, viginti annorum penitentiam, suscipiat. Qui vero exacta viginti annorum ætate, et uxores habentes, in hoc crimen inciderunt, post viginti et quinque annos penitentiae acta, ad communionem orationum admittantur. In qua communionem orationum altero quinquennio perdurantes, ad plenam communionem cum oblatione suscipiantur. Quod si aliqui et uxores habentes, et excedentes quinquagesimum ætatis suae annum in hoc prolapsi sunt scelere, ad exitum tantum vitae communionem mereantur.»

(68) Canon integer in antiq. collect. Marten. l. c. col. 52, is est: « Si vir cum muliere sua retro nupserit, peniteat quomodo de animalibus, id est, si consuetudine erit, 3 annos. Si vero in tergo nupserit, et consuetudo erit, 7 annos peniteat. »

(69) Martenii codex habet *Letatæ*, cujus loco legendum putavit vir doctus *velatæ*. Sed canon est 86 ex capitulis Theodori Cant. t. I, spicileg. ed. fol. p. 487. Unde sic restituitur: « nec laicæ... Similiter peniteant, quæ intrant Ecclesiam ante mundum sanguinem post partum, id est, 40 diebus.»

(70) Suppl. ex Mart. l. c. col. 53 *intrat*,

(71) Canon mutilus ita restituendus: « Mulier ab-

non separentur tamen, Basinus hoc iudicavit, in canones autem IV ann. In quinta generatione conjunguntur, quarta si inventa fuerit, non separentur. In tertia tamen propinquitate non licet uxorem accipere post obitum ejus (75). Equaliter vir conjungitur in matrimonio eis, qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suæ consanguineis post mortem uxoris. Duo quoque fratres duas sorores in conjugio possunt habere, et pater filiusque matrem et filiam. Si laicus fornicaverit cum vidua, II an. penit. reddito tamen humiliationis pretio parentibus ejus; si uxorem non habet, si voluntas parentibus eorum est, ipsa sit uxor ejus; ita annum V peniteant ambo. Si quis laicus cum jumento fornicaverit, II annos peniteat, si uxorem habet; si non habet, I annum. Si clericus II, diaconus III, presbyter V, duos ex his in pane et aqua; si clericus semel fornicans annum I peniteat in pane et aqua; si genuerit filium VII annos peniteat exul, sic et virgo. Qui dimiserit uxorem suam, aliter conjungens se, VII an. peniteat cum tribulatione vel XII levius. Si ab aliquo sua discesserit uxor, et iterum reversa fuerit, suscipiet eam et ipse annum unum cum pane et aqua peniteat, vel si ipse aliam duxerit. Si quis intrat ad ancillam suam, venundet eam, et annum I peniteat. Si genuerit filium ex ea, libera eam (76) dimittet. Mulier adultera IV annos peniteat. Mulier vero (77) seipsa coitum habens III annos peniteat. Mulier qui fornicantur, et partus suos negant, sed de his que agant secum ut uterus conceptos discutiant, X annos peniteant (78). Si mu-

stineat se a viro 3 mens. quando concepta est, antequam pariat, et post partum 40 dies. Qui autem nupserit his diebus, 40 dies peniteat, vel 30 vel 20. » v. Mart. l. c., col. 52.

(72) Theod. Cant. « Qui nubet Dominico, petat a Deo indulgentiam, et 2 vel 3 diebus peniteat. » *Nubere* hic non pro cæremoniis nuptialibus, sed pro concubitu maritali accipiendum esse, contextus suadet.

(73) OEdipus sit, qui ex canone hoc sanum sensum eliciat. Videtur tamen idem esse, qui in collect. antiq. apud Mart. l. c. col. 52 ita legitur: « Qui in matrimonio sunt, absteineant se in 3 quadragesimis, et in Dominica nocte, et in sabbato et fer. 4 et 6 quæ legitimæ sunt, et 3 noctes absteineant se antequam communicent. » Additur ib. « Qui in Quadragesima ante Pascha cognoscit mulierem suam, annum unum peniteat. » Pars posterior canonis nostri de vitanda familiaritate mulieris menstruatæ l. c. in lib. De remed. peccat. col. 24 his verbis exprimitur: « Qui menstruo tempore coierit, 20 dies peniteat. »

(74) l. *Sexto*.

(75) Undecunque ascitus sit hic canon, patet saltem antiquiorem esse his quos laudavit Gratianus C. XXXV, Q. II, ubi can. 10, 17, 18, 19, 21, consanguinitas in gradibus remotioribus impedimentum matrimonii dirimens statuitur.

(76) l. *liberam*.

(77) In collect. antiq. additur *cum*.

(78) Integer canon *Ancyranus*, qui Isidoro est vigesimus primus, ex ejusdem interpretatione ita habet: « De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos negant; sed et de his quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio est, usque ad exitum vitae eas ab Ecclesia removeri. Humanius autem nunc definimus, ut eis decem ab-

lier cum muliere (79) III annos penit. Si quis maritus, vel si quæ mulier votum habens virginitalis adjungitur uxori (80), postea non dimittat uxorem, sed peniteat tres (81) annos; vota stulta frangenda sunt, et importabilia. Mulieri non liceat votum vovere sine licentia viri: sed si voluerit (82) dimitti potest, et peniteat iudicio sacerdotis. (83) Sacerdos, si osculatus est per (84) fœminam per desiderium, XX. dies peniteat; si per osculum vel tangendo coinquinatus fuerit XL dies peniteat. Si per cogitationem semen fuerit, VII, dies peniteat. Mulier si duobus fratribus nupserit, abici eam debere usque in diem mortis reconciliari oportet: ita tamen, ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto ad pœnitentiam admittatur; Quodsi defuncta fuerit mulier hujusmodi consortio constituta difficilis erit penitentia remanenti: quam sententiam tam viri quam mulieres tenere debent (85). Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo iudicio virginitalis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias diligunt, prævaricantur etiamsi consecratio non accessit, cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent.

De furto et incendio, et sepulcrorum violatores, qui patrem expul, et de preda in hoste et captivitate et fortia, vel qui martirio dispoliat.

Pecunia ecclesiastica furata sive rapta reddatur quadruplum, popularia dupliciter. Si quis aliquid de ministerio sanctæ ecclesiæ furaverit, aut neglexerit VII. annos peniteat: III. ex his in pane et aqua, et reddat integrum quod abstulit. Si quis furtum fecerit, si puer, XL. diebus, ut etas, et qualitas eruditionis: Laici annum I. Clericus II. subdiaconus III. diaconus IV. presbiter V. episcopus VI. annos peniteat. Si laicus semel furtum fecerit, reddat quod furavit, et in XL. mis cum pane et aqua peniteat: si sæpius fecerit, et non habet, unde reddat, annos II. in pane et aqua peniteat, et aliis quadragesimis, et sic postea in pascha reconcilietur.

norum tempus pœnitentiæ tribuatur. »

(79) In collect. antiq. « Si mulier cum muliere, annos 3, id est, si mulier quæ se more fornicatoris ad alteram conjunxerit, 3 annos sicut fornicator pœniteat. »

(80) l. c., col. 47, melius *matrimonio postea non dimittat illud.*

(81) l. c. *quatuor.*

(82) l. c. *voverit.*

(83) Sequentia verba: « Vota stulta frangenda sunt et importabilia... Et pœniteat iudicio sacerdotis » omnino desunt apud Martenium.

(84) Omitt. *per.*

(85) Canon 2 conc. *Neocæsareensis* ex interpretatione Isidori ejusmodi est: « Mulier si duobus nupserit fratribus, abjiciatur usque ad diem mortis. Sed propter humanitatem in extremis suis sacramentis reconciliari oportet; ita tamen, ut si forte sanitatem recuperaverit, matrimonio soluto, ad pœnitentiam admittatur. Quod si defuncta fuerit mulier in hujusmodi consortio constituta, difficilis erit pœnitentia remanenti. Qua sententia tam viri quam mulieres teneri debebunt. »

(86) Add. exsequi, pœnitentiam ipsemet augeat. Sic in collect. Antiq. cit. col. 42: « Qui furtum commiserit, et non composuit illis quibus nocuit;...

A Qui sepe furtum faciebat, VII, annos peniteat, vel ut sacerdos iudicat, juxta quod componi potest, quibus nocuit: et semper debet reconciliare, quem offendeat, et restituere juxta quod ei nocuit, et multum post juvabit penitentia ejus: si vero noluerit, aut non potest constitutam temporis per omnia, (86) puer annorum X. aliquid furti comedens (87) VII. dies peniteat. Qui furatur cybum XL. dies peniteat. si iterum III, quadragesimas: si tertio, annum peniteat: si quarto, jugi exilio sub alio abbate peniteat. Si laicus monachum furtum duxerit (88) aut intret in monasterio Deo servire, vel humanum subeat servitum. Si quis servum, aut quemcunque hominem quolibet ingenio in captivitate duxerit, aut transmiserit, III. annos in pane et aqua. Si quis patri vel matri expulserit, impius vel sacrilegus iudicandus est, et peniteat equali tempore, quamdiu (89) impietate exteteret. Qui præbent ducatum barbaris, si basilicas incenderent, et si clericum sive sanctimoniale bonos occiderint et innocentes ab ecclesia traxerint, ductor XIV. annos peniteat (90), pecuniaque in aliena provincia ab hoste rapta fuerit, id est rege alio superato, tertia pars ad ecclesiam tribuatur vel pauperibus, quod jussio regis erat dies XL. peniteat. Si quis domum vel aream cujuscunque igne concremaverit, III. annos penit. unum ex his in pane et aqua.

De periurio et falso testimonio et mendacio.

Si quis periurium fecerit, laici III. annos, clerici V. subdiac VI. diaconi VII. presbit. X. episcopi XII (91). Qui periurium fecerit in ecclesia XI. annos peniteat. Si in manu episcopi aut presbiteri vel diaconi, seu in altari vel in cruce consecrata mentitus est (92) III. annos peniteat. Si in cruce non consecrata, unum annum peniteat. Si quis laicus per cupiditate periurat, totas res suas vendat, et donet pauperibus, et conversus in ministerio usque ad mortem serviat Deo. Si autem non per cupiditate debet illis aut propria reddere, vel componere. Si vero non habuerit substantiam unde componere potest, vel nescierit, quibus nocuerit, plus augeat pœnitentiam. »

(87) l. *committens.*

(88) l. *furto abduxerit.*

(89) l. *in impietate extiterit.*

(90) Hic canon in duo capitula divisus apud Luc. d'Achery (Spicileg. f. I in fol., inter Capit. select. can. Hib. lib. LVII, p. 506) ita legitur: « Cap. II de Pœnitentia ducentium barbaros. Synodus Hibernensis ait: Qui præbet ducatum barbaris 14 annis pœniteat; barbarus, id est, alienus. Quis est alienus, nisi qui more crudeli et immani cunctos prosternit? Cap. III de Jure quo judicant senatores, 14 annos pœnitentiæ ductorum. Synodus Hibernensis ait: 14 annos hac de causa nacti sunt (f. sanxerunt) senatores, si basilicas episcoporum incenderint, vel si hominem religiosum sive sanctimoniale occiderint, vel prostraverint, sive innocentes de ecclesia subtraxerint; ductor 7 annos sui causa, 7 annos alios causa ductorum pœniteat. »

(91) Ita etiam in Pœnit. *Rom.*, Halitg. *de Periurio*, verbis tantum transpositis.

(92) In collect. antiq. Mart. l. c., col. 42, et *mentitus est.*

tem mortis periculum incurrit, III. annos inermis exul in pane et aqua penit. et duos absteineat se a vino et carnibus, et dimittat pro se servum aut ancillam ingenuam et per II. annos elemosinam faciat, et post III. annos ad iudicium sacerdotis communicet; qui vero necessitate coactus sit, III. quadragesimis. Qui ductus est in periurio ignorans, et postea recognoscit, annum peniteat; qui vero suspicatur, quod periurio ducitur, tamen iurat per consensum, II. annos peniteat. Pro falso testimonio laici unum annum, clericus II. subdiaconus III. diaconus IIII. presbyter V. episcopus VI. annos penit. Falsum testimonium dicens placeat proximo (93) suo primo, quale fratri imposuit, tali iudicio damnatur iudicio sacerdotis. Mendax vero per ignorantiam et non nocuit, confiteatur ei, cui mentitus est, et sacerdoti, hora tacendi damnatur, vel XI. psalm. cantet. Si vero de industria, III. dies tacendi vel XXX. si potest (94). Mendax per cupiditatem, placeat largitate ei, cui fraustravit.

De homicidio et sanguinis effusione sine morte, et qui parvulos oppressos hic qui sine baptismo moriuntur, et abortus, et qui membra sua abscindunt, et qui præbent ducatum Barbaris.

Canones Anthonitani (95).

Qui voluntarie homicidium fecerint, ad penitentiam se jugiter submittant, circa exitum autem vitæ communionem digni habeantur. Qui non voluntate sed casu homicidium perpetratur, V. annos peniteat (96). Mulieres qui fornicantur, et partus suos negant, et eas que agunt ut uteros conceptos excutiant, antiqui Patres instituerunt usque ad exitum vitæ, nunc humanius adfinitum est, X. annos peniteant (97). Si quis occiderit monachum vel clericum, arma relinquat et Deo serviat, vel VII. annos peniteat. Qui autem episcopum vel presbiterum occiderit, regis iudicium est de eo. Si laicus alium occiderit odii meditatione (98) si non vult arma relinquere, VII. annos peniteat sine carne et vino. Qui homicidium hominem XL. dies absteineat se ab ecclesia, et postea superscriptam penitentiam agat. Qui iussione Domini sui hominem homicidium, XL. dies peniteat; et qui homicidium hominem in publico bello, cum rege XL. dies penit. si per poculum vel per artem aliquam malam, VII. annos peniteat, aut plus. Si mater filium suum hoc-

occiderit, XII. (99) annos peniteat, et nunquam mulat, nisi die Dominico. Mulier pauperrima III. annos peniteat (100). Mulier si occiderit filium suum in utero ante XL. dies, annum I. peniteat; si vero XL. dies a conceptione, ut homicida peniteat III. annos. Si quis clericus homicidium fecerit, X. annos penit. exul, III. ex his in pane et aqua. Si quis homicidium casu fecerit non volens, V. annos penit III. ex his in pane et aqua. Si ad homicidium consenserit, et factum fuerit, VII. annos peniteat. Si voluerit et non potuerit, III. annos penit. Si quis homicidium fecerit, laici III. Clericus V. Subdiaconus VI. Diaconus VII. Presbiterus X. Episcopus XII. annos peniteat. Si laicus proximum suum occiderit V. annos exul penit. Si quis alium percusserit et sanguinem effuderit, X. dies in pane et aqua; si dicam septem menses, presbiter I. annum peniteat (101). Cujus parvulus in negligentia sine baptismo mortuus fuerit, III. annos. I. ex his in pane et aqua (102). Si laici infantes suum oppresserint, annum I. in pane et aqua penit. et II. a vino et carne, et absteineat se ab uxore tempore penitentiae. Si mulier abortum fecerit voluntarie III. annos in pane et aqua penit. Qui per rixam ictum (103) debilem vel deformem hominem fecerit, reddat impensis medicæ (104) et egritudine restituat, et medio anno in pane et aqua peniteat; si non habuerit, unde reddat, unum annum peniteat. Si laicus per scandalum sanguinem effuderit, reddat ill. tantum quantum nocuit, et si non habeat, unde reddat, solvet opera proximi sui, quamdiu ille infirmus est: et peniteat XL. dies in pane et aqua. Qui ictum proximo dederit et non nocuit, I. vel II. vel III. quadragesim. in pane et aqua peniteat. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis quodlibet membrum voluntate truncaverit III. annos. I. ex his in pane et aqua. Parvuli invicem percutientes VII. dies. Si vero adolescentes XL. dies peniteant. Si per vindictam fratribus (105) hominem occiderit, III. annum penit. si epont (106) propinquus dimidio spatium (107). Qui præbent ducatum barbaris, III. annos peniteat. qui hospites non recepit in domo sua, sicut Dominus præcepit, et regna celorum promisit, ubi dicit: venite benedicti et reliqua; quanto tempore hospites non recepit, et

(93) l. placet proximum suum,

(94) In lib. de Remed. peccat. Mart. I., c., col. 25 fin. integre: Si vero non per ignorantiam, duobus diebus taceat, vel triginta psalmos, si præest, cantet præsulæ enim tacere non possunt.

(95) l. Ancyran.

(96) In edit. ex interp. Isidori can. 22 conc. Ancyran. « Eos vere qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum penitentiam communioni sociavit secundum gradus constitutos. Hæc vero humanior definitio quinquenni tempus tribuit. »

(97) Vid. sup. p.

(98) Apud Mart., collect. antiq. col. 41, additur: « vel possidendæ hæreditatis ejus. »

(99) Apud Mart. I. c., 15 annos.

(100) l. c.: Mulier paupercula si occiderit filium

suum 7 annos peniteat.

(101) Collect. antiq. Mart. col. 41: « Si quis alium aliter percusserit, et sanguinem effuderit, 40 dies peniteat et vulnus restituat. Si diaconus 6 menses, si presbyter unum annum peniteat. »

(102) l. c., col. 42: Si moritur infans sine baptismo, 3 annos habens, pater et mater 3 annos peniteat, 1 ex his in pane et aqua.

(103) l. ictu.

(104) l. impensas medicinæ. In lib. de Remed. pecc. Mart. I. c., col. 26: Reddet impensa in medicos, et maculæ pretium, et opus donec sanetur restituat (sc. tantum, quantum suo labore acquirere potuisset) et dimidio anni peniteat.

(105) l. fratris.

(106) l. componit, i. e. satisfacit.

(107) l. spatium.

mandata evangelica non implevit, nec pedes lavavit, nec elemosinam fecit, tanto tempore peniteat in pane et aqua, si non emendaverit. Qui permanet in avaritia, alienetur, thesaurizans superflua in crastinum tempus, per ignorantiam, tribuat illa pauperibus, si autem per contemptum arguentium, elemosina et Jejunio, iudicio sacerdotis. Permanens autem in avaritia alienetur (108). Qui repetit auferenti quæ sua sunt contra (109) interdictum, tribuat indigentibus, quæ repetivit. Clericus habens superflua, donet ea pauperibus, sin autem excommunicetur (110); si autem post pœnitentiæ tempus quo vivit in contradictionem in penitentiam remotus vivat. Si quis cupidus aut avarus, aut superbus, aut obriosus, aut fratrem suum hodie habuit, vel alia his similia quæ dinumerare longum est, III. annos peniteat, et juxta vires suas elemosinas faciat.

De ira, tristitia, odio, maledicto, detractioe, invidia, dilaturus (111), cogitationes malas, heresim.

Qui verba acerviora in furore, non tamen injuriosa protulerit, satisfaciens fratri superponatur. Si autem cum pallore et rubore vel tremore maledicens, cui maledixit placeat, et VII. dies peniteat, remotus cum pane et aqua. Qui odit fratrem suum quamdiu non repellit odium, cum pane et aqua sit, et ei quem hoderit caritate non ficta compelletur (112). Qui causa invidiæ detrahit, vel libenter audit detrahentem, III. dies in pane et aqua separetur: si vero de eo, qui præest, III. dies peniteat et serviat ei libenter reliquo. Detrahentes laici VI. diebus. Clerici hebdomad. II. Subdiaconus III. Diac. III. presbyteri V. episcopi VI. Si quis cum alio iram tenet in corde, homicida judicetur: si non vult reconciliari fratri suo, quem hodie habet, tamdiu in pane et aqua peniteat, usque dum reconcilietur ei: reticens peccatum fratri quod est ad mortem, arguet eum cum fiducia, et quanto tempore reticuit, tanto cum pane et aqua vivat. Si peccatum parvum reticuit, arguit quidem eum, sed psalmis sive iudicio sacerdotis peniteat. Qui peccatum putendum fratri imputat, priusquam scorsum arguat eum, satisfaciens eis III. dies in pane et aqua peniteat. Si quis monachus solus cum sola femina locutus fuerit, vel sub eodem tecto maneat, cena careat: si vero post interdictum XL. dies cum pane et aqua peniteat. Si quis Dilaturas fecerit, quod et stabile (113) est,

(108) i. e. excommunicetur.

(109) Suppl. *Domini*, ex Theod. cant.

(110) Pœna hæc non nisi gravium scelerum reis unquam inflicta est. Igitur anonymus noster innocentes haud existimavit clericos de bonis superfluis tanquam suis statuantes.

(111) l. *delatione*.

(112) l. *copuletur*.

(113) l. *detestabilis*.

(114) Non unam quoad omnes hæreticos fuisse observatam disciplinam ex historia ecclesiastica satis constat.

(115) Suppl., ex Theod. cant., (apud Acher. Spicil. T. I fol. p. 486) non.

(116) Suppl., *jejunent*, ex can. *qui bis* 117, *distinct. 4 de Consec.*

annos III, peniteat in pane et aqua. Si quis laicus per ignorantiam cum hereticis communicaverit, stet inter Catecumenos, id est, separatos ab ecclesia XL. diebus et aliis XL. in extremis peniteat, et sic culpam suam diluat; si vero postquam sacerdos predicavit, ut cum heretico non communicaret, et iterum fecerit, annum I. peniteat, et III. quadragesimis, et III. annos abstineat se a vino et a carnibus. Si quis ab heretico ordinatus fuerit, iterum debet ordinari (114); si prehensibilis fuerit, sin minus, deponi oportet. Si quis a catholica ecclesia ad heresim transierit, et postea reversus non potest ordinari, nisi post longam abstinentiam aut magna necessitate; hunc Innocentius Papa nec post penitentiam clericum fieri canonum auctoritate adserit permitti. Si quis a fide Dei discesserit sine ulla necessitate, et postea ex toto animo penitentiam accepit, III. annos extra ecclesiam, id est inter audientes juxta Nicenum concilium annos VII. in ecclesia inter penitentes, et annos II. adhuc extra communionem.

De Baptismo Reiterato.

Qui bis baptizati sunt ignorantes (115), indigent pro eo penitentiam, nisi quod secundum canones non possint ordinari, nisi pro magna necessitate. Qui autem non ignari iterum baptizati sunt, quasi iterum Christum crucifixerunt, annos VII. peniteant, III. et VI. feria, et in tres quadragesimis (116) si pro vitio aliquo fuerit (117), si autem pro munditia licitum putaverunt, annos III. peniteant.

De ministerio ecclesiæ, et reedificatione vel Missas, et diversas negligentias, de sancto sacrificio.

Ecclesiam licet ponere in alio loco, si necesse sit, et non debet iterum sanctificari, tantum presbyter aqua aspergere debet, et in loco altaris cruz debet componi (118). Ligna ecclesiæ non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam ecclesiam, vel igne comburenda, vel ad profectum in monasterio fratribus coquere cum eis panes licet, nam talia in laicata opera non debent procedere. Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis, qui orationes vel dilectiones (119) secundum ritum implere non potest, pro bonis rebus (120) offerre debemus, pro malis nequaquam, presbit. vero pro suis, si episcopus non est, prohibentur offerre (121), Qui communi-

(117) Suppl., ex eod. can. Grat., *similiter*.

(118) Idem hic canon editus est inter capitula Theodori cant. n. 15, exceptis posterioribus verbis, quæ et in loco altaris, etc., quæ ibidem debent. Ceterum notat D. De la Barre ad cit. can. T. I (Spicil., n. ed. p. 487) in priori editione lectum: « Et tunc debet iterum sacrificari, nec tantum aqua sancta adspersi. » Quæ sane lectio cum can. 9 et 24 dist. 1, de Consecr., ubi moto altari instaurataque ecclesia, nova præcipitur consecratio.

(119) l. *lectiones*, ut apud Theod., l. c., n. 7.

(120) l. *regibus*. Estque in can. 16. Gildas (T. IV Thesaur. nov. anecd.). Aliter sane visum Apostolo.

(121) Gildas can. 17. « Presbyteri vero pro episcopis non prohibentur offerre. »

caverit nec ignorans excommunicato ab ecclesia XL. dies peniteat. Ante consumationem penitentiae penitentes secundum canones non debent communicare (122), nos autem pro misericordia post annum aut VI. menses licentiam damus. Qui multa mala fecerit, id est homicidium, adulterium vel cum quadrupedia fornicaverit, aut furta multa fecerit, eat in monasterium et peniteat usque ad mortem. Si quis presbiter penitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum, quia Dominus dicit : quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur ; vera enim conversio in ultimo tempore potest esse, quia Dominus non solum temporis, sed cordis inspector est, sicut latro unius momenti meruit esse in paradiso in unius momenti confessor (123). Pro defuncto monacho missa agantur die sepulture ejus, et tertia die et postea quantum voluerit Abbas. Pro laico bono tercio die vel septimo potest jejunium pro penitentia XXX. dies vel VII. et propinquus ejus oportet jejunare VIImo die (124) et oblationem offerre ad altare, sicut in Ihesu filio Sirach legitur, et pro Saul filii Israel jejunaverunt, postea quantum voluerit presbiter ; Missa secularium mortuorum III. in anno, tercio die et nono die, et trigesimo die, quia tertia die surrexit Dominus, et hora nona emisit spiritum, et XXXmo die Moysen planxerunt filii Israel : Mulieres possunt sub nigro velamine accipere sacrificium ; sanctus Basilius hoc judicavit.

De sancto sacrificio.

Qui non communicat, non accedat non ad pacem, neque ad hoscolum, et qui prius manducat, ad hoscolum non permittitur ; qui acceperit sacrificium post cybum VII dies peniteat ; si vero monachus neglexerit accipere sacrificium, et non interrogat, nec aliquid cause excusabilis extiterit, superponatur ; et qui acceperit sacrificium pollutus nocturno, similiter peniteat ; si sacrificium terratenus negligendo ceciderit, superpositio sit ; qui sacrificium aliquo perdit, relinquens illud feris devorandum, si excusabiliter III quadragesimas, sin vero annum I. Qui non bene custodie-

(122) In cap. 21 Theodori inserta habentur sequentia : « Theodorus dicit. » Unde conjicimus, esse hunc canonem concilii cujusdam anglicani, cui interfuerit Theodorus.

(123) Hic canon : *Si quis presbyter ex ep. 2 Cælestini I ad episcopos Galliarum*, quantum ad sensum attinet, desumptus est.

(124) In capit. Theod. n. 34 : « Pro laico bono, tertia die vel sexta, post jejunium ; pro poenitente trigesima die vel septima ; et propinqui ejus jejunare debent quinque dies, et oblationem offerre, » etc.

(125) l., ut in decret. Grat., dist. I de Consecr. can. 27 desumpto ex Theodori cant. poenit. : *Si non fuerit tabula, ut non conculcetur, locus corrodetur, et igne consumetur, et cinis intra altare recondeatur, et sacerdos 40 diebus poeniteat.* In primo poenit. ex Scrinio Rom. Eccl. apud Canis., T. II, P. II, ed. Basnag. p. 126 ; sic legimus : *Sic de calice aliquid stillaverit per negligentiam in terram, lingua lambetur, tabula radatur, igne comburatur, et 50 dies poeniteat.* In altero ab Halitgario descripto ib. p. 138, tantum quadragesima dies poenitentiae assignantur, ut apud Gratianum. Verum verba illa maxime obscura,

A rit sacrificium, et mus comedit illud, XL dies peniteat. Qui autem perdiderit in ecclesia, aut pars ceciderit, et non inventa fuerit, XX dies peniteat. Qui perdidit suum Crisma, aut solum sacrificium in regione qualibet, et non inveniatur, III quadrag. vel annum I peniteat. Perfundens aliquid de calice super altare, quando aufert linteamen, VII dies penit. aut si abundantius superpositionibus VII penit. si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam et ternis diebus peniteat. Et si per lintea ad alia transierit VII dies peniteat ; si usque tertio VIII dies, si usque quarto XII dies, et linteamina quæ tetigerit stilla III perabluat feces calice subter posito, et aqua ablutionis sumatur ; si vero per negligentiam de calice aliquid stillaverit in terra, lingua bibatur, tabula radatur, si non fuerit tabula, mittat, ut non conculcetur, igni sumatur (125) ut supra sacerdos L dies penit. si quando interluetur calix stillaverit ; prima vice XII psalmos cantet. Qui in flumen mergit, sacrificium continuo bibat aquam quæ in Crisma fuerit, sacrificium sumat et emendet per X dies culpam solus (126). Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, aut siccans, vermibusque consumtum ad nihilum devenit III. Quadrag. cum pane et aqua penit. si integrum inventum fuerit, igne comburatur, et cinis sub altare abscondatur, et qui neglexerit XL dies suam negligentiam salvat. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, XX diebus expleatur jejunium, conclutatum vero VII diebus ; si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terratenus, et non inveniatur (127) omne quodcumque inventum fuerit, in loco, in quo ceciderit, comburatur, et cinis ut supra abscondatur : sacerdos deinde medio anno damnetur. Si vero inventum fuerit sacrificium de manibus offerentis, locus scopis mundetur est (128) stramine, vel, quid ibi inventum fuerit, ut supra ignitur, et sacerdos XX dies peniteat ; si usque altare lapsum fuerit, superponatur (129). Quicumque alicui capitale crimen admittenti per ignorantiam communicaverit, VII dies peniteat. Qui evomit sacrificium, et canis sumit, annum I penit., sin autem, XL dies. Si in die,

si non fuerit tabula mittat, illustrantur luculentius ex can. 46 lib. poenit. editi a Mabillonio T. I, Mus. Ital., p. 394, ubi : Si fuerit tabula, radat ; si non fuerit, mittat tabulam, ut non conculcetur sanguis Christi.

(126) Exstat apud Marten., de Antiq. Eccl. rit. L. I cap. 5, fragmentum libri poenit. ex ms. cod. Biblioth. Colb., quem sua jam ætate Martenius 800 annorum esse judicavit, ubi hic canon ita refertur : « Qui mergit sacrificium, continuo bibat aquam, quæ in chrisimal fuerit, sumat sacrificium, et emendet per 10 dies culpam solus. » Chrisimal seu chrismale hic loci intelligimus vasculum, quo Eucharistia asservata aut ad ægros deportata est, quo sensu in lib. Sacram. S. Gregorii habetur *præfatio chrisimalis*, quæ in Ordine Romano est *præfatio vasculi*, in quo Eucharistia reconditur. V. Ducange. Solus vero, i. e. solitarius, et ab hominum consuetudine abstractus culpam emendare jubetur sacerdos delinquens.

(127) In Poenit. Rom., Halitg., et inveniatur aliquid, etc.

(128) l., et stramen. Mart., ex cit. cod. Colb.

(129) i. e. jejunio puniatur sacerdos.

quando communicaverit, sacrificium evomuerit, si ante mediam noctem, III superpositiones faciat; si post mediam noctem, II superpositiones; si post matutinos, I superpositionem faciat; si infirmitatis causa sacrificium evomuerit, VII dies peniteat. Si in ignem ipsum proicit, C psalmos cantet. Si vero canes lambuerint talem vomitum, C dies, qui evomit, peniteat.

De Reconciliatione, et diversis et multis malis.

Qui multa mala fecerit, id est homicidium, adulterium cum muliere et cum pecore, et furtum, eat in monasterium, et peniteat usque ad mortem.

Greci omni Dominica communicant, Clerici et laici: et qui in tribus Dominicis non communicaverint, excommunicantur, sicut et Canones habent. Romani similiter communicant, qui volunt, qui autem noluerint, non excommunicantur, Greci et Romani tribus diebus abstinent se a mulieribus, sicut in lege scriptum est ante panis propositionem (130); ante consumationem penitentiae penitentes secundum Canones non debent communicare; nos autem pro misericordiae post annum et VI menses licentiam damus; qui autem implere quod in penitentiali scriptum, bonum est; et qui non potest facere, consilium damus (131); pro I die in pane et aqua, psalmos L flectendo genua, aut sine flexu LXX infra ecclesia, aut in loco uno per ordinem psallat; et pro uno mense, quod in pane et aqua debet penitere psalmos mille CC triginta, et postea omnibus diebus reficiat ad sextam, nisi quarta et sexta feria jejundet ad nonam. A carne et vino abstineat, alium cibum (132), postquam psallit (133), sumat, et qui psalmos non novit (134) pro unoquemque die denarium valente erogat in elemosina (135), pro uno autem anno in

(130) l. *ante panes propositionis* ut apud Marten. T. IV Theol., col. 46.

(131) Integre ex Pœnit. Rom. apud Canis., T. II P. II, p. 129: « Qui potest jejuna et implere, quod in Pœnitentiali scriptum est, bonum est et Deo gratias referat. Qui autem non potest, per misericordiam Dei consilium damus tale, ut nec sibi, nec alicui necesse sit vel perire, vel desperare. Pro uno die, quem jejuna debet in pane et aqua, 50 psalmos cantet flexis genibus, si potest fieri, in ecclesia vel in alio conventu, et unum pauperem pascat. Vel si tandiu flexis genibus stare non potest 70 psalmos erectus cantet, et pauperem pascat. Vel centies genibus flexis veniam petat. » Nulla deinceps inter Romanum et nostrum pœnitentialem librum convenientia. In sapientius jam laudata collectione antiq. can. pœnit., Marten., l. c., col. 55, sub nomine Theodori Cantuariensis nimirum, plures occurrunt canones ad pœnitentiarum redemptionem spectantes, qui cum nostra maximam partem conveniunt. Sic ib., post verba, *bonum est*, pergit Theod. « *Et hinc est ordo idem psalmodiae pro pœnitentia, pro uno, hoc sunt quando in pane et aqua debet pœnitere. Hoc sunt psalmi 50 flectendo genua, aut sine genua flectendo 70 infra ecclesiam, aut in unum locum per ordinem psallat. Pro hebdomada quando in pane et aqua debet pœnitere, 300 psalmos flectendo genua per ordinem psallat infra ecclesiam, aut in unum locum, aut sine genua flectendo 420. Et pro uno mense, quando in pane et aqua debet pœnitere, psallat psalmos 1200 cum genua flectendo, aut sine genua flectendo 1680, » etc.*

A pane et aqua elemosina solid. XXVI in unaquaque hebdomate unum diem jejundet ad nonam, et alio ad vesperum, et in III quadragesimis de quantum sumat penset et tribuat medietatem in elemosina. Secundo autem (136) remissior penitentia est de Natali Domini usque Epiphaniam, et Pasca usque in Pentecosten; et qui sic non potest (137) pro uno anno (138) elemosinam donet solid. XXVI, pro duobus (139) XX, pro III (140) XVIII. Potentes autem pro criminalibus culpis faciant, ut Zacheus dixit: Domine omnium bonorum meorum dimidium do pauperibus, et si aliquid injustum abstuli, in quadruplum restituam; et si hic non sunt, cui abstulit, aut non possunt, animus ejus quantum ipse pensat in argentum medietatem donet, et in Elemosina (141).

ORDO AD DANDAM PŒNITENTIAM (142).

(Ex cod. ms. Bibl. Cæs. Vindob. Theol. n. 685, sæc. X.)
Interrogat sacerdos dicens: Credis in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. A Credo. Credis quod istae tres personae quae modo diximus, Pater Filius et Spiritus sanctus tres personae sunt et unus Deus. A Credo. Credis, quod in carne, in quo nunc es, in ipsa habes resurgere in die judicii, et recipere sive bonum sive malum quod gessisti. A Credo. Vis dimittere illis peccata, quaecunque in te peccaverunt Domino dicente. SI NON REMISERITIS HOMINIBUS PECCATA VORUM, NEC PATER VESTER COELESTIS DIMITTET VOBIS PECCATA VESTRA. Et require cum diligenter, si est incestuosus, et si non vult ipsa incesta dimittere, non potes ei dare pœnitentiam. Nam si vult ipsa incesta dimittere, dic psalmum Domine ne in furore tuo. Et dic orationem hanc (143). Cujus indulgentia cuncti indigent. Oremus. Memento famuli tui illi, et qui lubrica terreni corporis fragilitate nudatus est, quæsumus, ut

(132) Theod. l. c., addit: *quem ei dederit.*

(133) ib., *psallat.*

(134) additur ib.: *Et ita pœnitere debet, et jejuna non potest.*

(135) Theod. pari obscuritate: *per unumquemque diem redemptio valenti denarium in pauperibus erogat, i. e. pro redemptione promeritae pœnitentiae nummum valoris unius denarii erogat. Plura sequuntur apud Theod. quae hic aut desunt, aut transposita.*

(136) Theod.: *In secundo anno remissio pœnitentiae est de Natali Domini, etc.*

(137) Suppl. ex Theod., *agere pœnitentiam.*

(138) Theod., *in primo anno.*

(139) Theod., *et in secundo.*

(140) Theod., *et in tertio xviii, hoc sunt solidi Lxiv.*

(141) Clariora non sunt, quae habet Theodorus, etsi prolixiora; hic enim loci in codice nostro integra rescissa est pagina.

(142) In antiquo ordine Siculo, qui alias cum hoc nostro plerumque convenit, praemittitur haec, ut alibi passim, rubrica in append. Morini de pœnit. « More solito cum aliquis venerit ad sacerdotem confiteri peccata sua, n. andet ei sacerdos, ut expectet modicum donec intret in cubiculum suum adorare: si autem non habuerit cubiculum, prius in secreto cordis dicat hanc orationem: *Domine Deus omnipotens propitius,* » etc. Quae omnia, ut ipse ordo, privatam pœnitentiam indicant, diversam ab ea, quae publice in capite jejunii indicebatur agebaturque.

(143) Apud Morinum in cod. Siculo sic legitur *Deus cujus indulgentia, etc.*

des veniam confitenti. Parce supplici, ut qui nostris meritis accusamur, tua miseratione salvemur. Per. *Deinde dicis psalmum* Benedic anima mea Domino usque renovabitur. *Et dic. orat. hanc.* Oremus. Deus sub cujus oculis omne cor trepidat, omnesque conscientie contremiscunt, propitiare omnium gemitibus et cunctorum medere vulneribus, et sicut nemo nostrum est liber a culpa, ita nemo sit alienus a venia. Per. *Et dicis psalmum quinquagesimum* Misere mei Deus. usque omnes iniquitates meas dele. *Et dicis hanc orat.* Oremus. Precor Domine clementie et misericordie tue majestatem, ut famulo tuo ill. peccata et facinora sua confitenti, veniam relaxare digneris et præteritorum criminum culpas indulgeas, qui humeris tuis ovem perditam reduxisti, qui publicani preces confessione placatus exaudisti, tu etiam huic famulo tuo placare Domine; tu hujus precibus benignus aspira, ut in confessione placabilis permaneat fletus ejus, et pœtilio perpetuam clementiam celeriter exoret, sanctisque altaribus et sacrariis restitutus spei rursus æternæ ac celestis gloriæ mancipetur. Per. *Interroga eum si iam confessus fuisset, et propter hoc interroges si ipse aliquid de malo ingenio habet aut de furtu, aut de aliqua causa iniustificata contra directum. Si confessus fuerit quod habet, instrue illum quod non est licentia de aliis peccatis iudicium recipere, antequam ipsum malum reddiderit, aut eiecerit. Postea si fecerit, interroges eum, si iracundiam, contra qualemcunque hominem habeat. Si confessus est admone eum, quod scriptum est, quod non proficit abstinentia ejus. Et si talis est interroges eum, si fugitivus sit, quia non licet pœnitentiam agere antequam se reconciliet. Tunc fac eum confiteri omnia peccata sua ita dicendo* Fecisti omicidium, aut casu, aut nolens aut pro vindicta parentum, aut per jussionem domini tui, aut in publico bello, vel facere voluisti et non potuisti? quinque aut tres vel quadraginta dies. Similiter si servum occiderit duos annos. *M.* Fecisti periurium per cupiditatem sæculi, aut coactus vel pro necessitate vel pro vita parentum aut nesciens aut si alios in periurium induxisti scienter. Septem annos vel tres et quadraginta dies. *M.* Fecisti furtum, id est, effracturam, quadrupedia vel fortiorem causam valentem. Solidos quadraginta vel centum, annos septem vel quinque. *M.* Et de minoribus furtis annum unum vel tres quadragesimas, seu et quadraginta dies. *M.* Fecisti adulterium cum uxore aliena aut cum sponsata. Vel virginem corrupisti, aut cum sanctæ monialæ vel Deo dicata. quinque vel tres annos. *Int.* Nupsisti cum uxore tua retro, vel cum ancilla. XI dies. *Int.* Fecisti fornicationem sicut sodomitæ fecerunt, vel cum fratre aut cum matre, vel cum pecoribus vel ullo ingenio. quindecim, aut duodecim vel septem annos, vel unum. *Int.* Dixisti falsum testimonium per cupiditatem. sciens aut nesciens. tres vel duos aut unum annum. *Int.* Percussisti hominem, ut sanguis exiret ab homine, vel ossa fregisti. annum unum vel quadraginta dies.

A *M.* Truncasti ei ullum membrum propter iram. annos tres. *Int.* Odisti fratrem tuum. quamdiu in ipso odio fuisti, tamdiu pœniteas in pane et aqua. *Int.* De ministerio ecclesiæ abstraxisti aliquid. detraxisti ullum hominem aut seniore vel ad parentes propter invidiam. annum unum vel quadraginta dies. *Int.* Nubsisti cum uxore tua aut cum alia fœmina quadraginta dies ante partum aut post partum, quadraginta dies pœniteas. *Int.* Nubsisti die dominico, unum diem vel tres. *Int.* Violasti sepulcra propter furtum, annos tres, aut duos. *Int.* Contigit tibi ulla negligentia de sacrificio. Centum dies vel quadraginta. *M.* Fecisti usuras. quinque annos vel tres. *M.* Tulisti res alienas malo ordine per malum ingenium. tres annos. *M.* Fecisti sacrilegium, id est quod aruspices vocant, et auguros faciunt et sortilagos, vel vota quæ ad arbores vel ad fontes seu et cancellos, aut per ullum ingenium vovisti, aut sortitus fuisti, aut avorsum fecisti. quinque annos vel quatuor. *M.* Fecisti raptum de virgine vel vidua. tres annos pœniteas. *M.* Tulisti aliquid pecuniæ in ecclesia contra directum. tres annos, aut quadruplum restituas. *M.* Prodidisti aliquam rem per injustam dilaturam, tres annos pœniteas. *M.* Deduxisti aut transmisisti per ullum ingenium servum tuum aut alium hominem in captivitate christianum. quinque annos pœniteas aut tres. *M.* Cremasti domum aut area. tres annos. *M.* Fecisti vomitum propter ebrietatem. quindecim dies si per contentionem quadraginta dies. Si nesciens septem dies. *M.* Cogisti ullum hominem bibere, ut inebriaretur, aut per odium hoc fecisti, centum dies. *M.* Bibisti sanguinem aut manducasti de ullo pecude vel homine tres annos pœniteas. Aliorum thesaurum sumpsi pro quo debitas orationes non implevi. *M.* Manducasti morticina, aut dilacerata a bestiis. quadraginta dies. *M.* Bibisti de liquore in quo mus vel mustela mortuæ inventæ fuerunt. *M.* Contempsisti indictum ieiunium in ecclesia; vel contra decreta seniorum. quadraginta dies. *M.* Et si quatuor tempora anni vel quadragesima. annum unum. *M.* Oppressisti infantem tuum vel alium ut moreretur. septem annos, aut quinque vel tres. *Int.* Bibisti ullum maleficium, id est erbas, vel alias causas, ut non potuisses infantes habere; aut alio donasti, aut hominem per potionem occidere voluisti, aut de sanguine, vel de semine mariti tui, ut majorem de te haberet amorem, aut gustasti, aut urinam bibisti. septem annos pœniteas vel quinque aut tres. Necasti partus tuos. decem annos pœniteas. *M.* Et si filium vel filiam occidisti. duodecim annos pœniteas. *M.* Et si in utero ante conceptum. annum unum. *M.* Si post conceptum annos tres. *M.* Si infans per negligentiam mortuus fuerit sine baptismo. annum unum, et nunquam sine aliqua pœnitentia. *M.* Fecisti aliud paganiæ, quæ in Kal. Jan. faciunt in cervulo aut in vagula. tres annos pœniteas. *Int.* Misisti filium tuum super tectum aut in fornacem pro aliqua sanitate, quinque annos pœniteas. *Et ad ultimum dicen-*

dum est pœnitenti: Multa sunt peccata mea in factis, in verbis, in cogitationibus. *M.* Habes fidem confessam Deo et sacerdoti, ut remittantur tibi peccata tua. *M.* Credis hoc. *R.* Credo. *M.* Habes voluntatem, quod egisti contra mandata Dei in hoc emendes. *R.* Sic habeo. *M.* Unde confessus fuisti, vis iudicium recipere et illud bene custodire, et omnibus adinventionibus diaboli renuntiare, et Trinitatem credere? *R.* Volo. *Dices ei*: Dominus sit tibi adiutor et protector, et præstet indulgentiam de peccatis præteritis, præsentibus et futuris. *Tunc da illi pœnitentiam, et iudica secundum modulum criminum ejus. Data vero pœnitentia dic psalmum Deus in nomine tuo. Et dices orationes has super eum.* Collecta. Exaudi Domine preces nostras, et confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscientiae reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per. *Alia.* Præsta Domine huic famulo tuo illi. dignam pœnitentiae fructum, ut ecclesiae tuæ sanctae a cuius integritate deviaverat peccando, admissorum veniam consequendo reddatur innocuus. Per. *Alia.* Præveniat hunc famulum tuum N. ablutio criminum dare ei veniam præstare peccatoribus, qui dixisti pœnitentiam te malle peccatorum, quam mortem. Concede ergo Domine hoc ut tibi pœnitentiae excubias celebret, et correctis actibus suis conferri sibi ante sempiterna gaudia gratuletur. Per. *Alia.* Adesto Domine supplicationibus nostris, et me, qui etiam misericordia tua primus indigeo, clementer exaudi, ut quem non electione meriti, sed dono gratiae tuæ constituisti operis hujus ministerum, da fiduciam tui muneris exequendi et ipse in nostro ministerio, quod tuæ pietatis est, operare. Per

ORDO AD RECONCILIANDOS PŒNITENTES (143).
Ex codice ms. biblioth. Casar. Vindob. sæc. x vel xi theol. n. 359.

Sedente pontifice pro foribus ecclesiae pœnitentibus in atrio ecclesiae eminus cum archidiacono jussu illius præstolantibus. Antequam eos offerat postulat archidiaconus his verbis: Adest venerabilis pontifex, etc. *Tunc dicit pontifex*: Venite. *Et diaconus ex parte pœnitentium.* Flectamus genua. *Tunc omnes genua astantes flectunt pœnitentes. Quo facto dicit diaconus ex parte pontificis.* Levate. *Similiter agatur secundo repetente episcopo*: Venite venite. *Subsequente diacono.* Flectamus genua. *ut antea. et sic ad medium usque atrii pavimentum solotenus veniant.* *Quando autem tertio dominus episcopus annuntiaverit antiphonam.* Venite venite venite. *prosequatur diaconus flectamus genua. Mox cum diacono pœnitentes*

(143.) Idem ordo quem hic ex cod. Vindob. edimus seorsim, in alio, ex quo ordinem divini officii per annum P. III, edimus, habetur suo loco Fer. V. in Cœna Domini, qua eam fieri Romanæ Ecclesiae consuetudo demonstrat teste Innocentio I, in epist. ad Decentium Eugubinum. Idque in Capitul. regum Franc. lib. VII, c. 73, notatur his verbis: « Omnes publice pœnitentes quinta feria ante Pascha. quæ est Cœna Domini, ad civitatem in cinere et cilicio in præsentiam episcopi prostrato vultu conveniant, et

corruant ad pedes episcopi. sicque prostrati maneat usque dominus episcopus surgens innuat alteri diacono levato prosequente clero antiphonam: venite filii audite me timorem Domini docebo vos. Benedicam Domino in omni. *Et ad finem usque dicente.* Quamdiu vero psalmus canitur a clero cum antiphonis venite filii semper innuatim pœnitentes plebesanis ab archidiacono, et ab archidiacono redduntur Episcopo. *Et ab episcopo restituantur ecclesiae gremio prostrati omni tempore in terram. Deinde imponat episcopus antiphonam.* Cor mundum crea in me Deus, spiritum rectum innova in visceribus meis. *Psalm.* Misere mei Deus. *Quo finito prosternat se Episcopus unacum pœnitentibus in oratorio. Clero faciente lætanium. Qua expleta, postquam dicatur Kyrie eleison. Erectus a terra dicat.* Pater noster. *Et preces*:

B Salvos fac servos tuos Domine. Deus meus sperantes in te.

Convertere Domine usquequo. et deprecabilis esto super servos tuos.

Mitte eis, Domine, auxilium de sancto et de Sion tuere eos.

Illustra faciem tuam super servos tuos. salvos fac eos, Domine, nec confundas.

Domine vide humilitatem meam et laborem meum. et dimitte universa delicta.

Exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia tua secundum multitudinem miserie.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Cito anticipent nos.

Adjuva nos Deus salutaris noster. et propter gloriam nominis tui Domine libera.

C Domine exaudi orationem meam. et clamor meus. *Oratio.* Adesto Domine supplicationibus nostris, etc.

Alia. Exaudi, Domine, preces nostras, etc.

Alia. Præveniat hos famulos, etc.

Alia. Deus infinitæ misericordiae, veritatisque impensæ propitiare iniquitatibus nostris et omnibus animarum nostrarum medere languoribus ut miserationum tuarum remissione percepta in tua semper benedictione lætemur. Per.

Alia. Deus sub cujus oculis omne cor trepidat. omnes conscientiae pavescunt. propitiare omnium gentibus et cunctorum medere vulneribus. ut sicut nemo nostrum est liber a culpa. ita nemo sit alienus a venia. Per.

D *Alia.* Præsta quæsumus Domine his famulis tuis dignum pœnitentiae fructum, etc.

Omnipotens sempiternæ Deus confitentibus tibi, etc.

ibi ab episcopo canonice et ordinabiliter, sicut in Sacramentario, et Romano Ordine continetur, reconcilientur atque dijudicentur.» In ecclesia tamen Mediolanensi facta feria VI ex epist. xx S. Ambrosii ad Marcellinam sororem n. 20 colligitur, itemque lib. v. Hexamer. serm. ultimo. Eundem ritum in Hispania obtinuisse ex Conc. Tolet. IV, can. 6, perspicuum est: atque etiam in Gallia alicubi ita usum venisse Martenius lib. 1, de antiquis eccl. Rit. c. 6, art. 5, n. 10, perhibet.

Omnipotens et misericors Deus qui peccatorum A gratia tua contulit, et quod misericordia reformavit. indulgentiam.

Domine sancte Pater omnipotens eterne Deus. respice propitius, etc.

Deus misericors Deus clemens qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata poenitentium deles, etc.

Alia. Majestatem tuam quæsumus Dne, etc.

Alia. Famulos tuos quæsumus Domine ab irata, etc.

Alia. Deus qui confitentium tibi corda purificas et accusantes suas conscientias ab omni vinculo iniquitatis absolutis. Da indulgentiam reis. et medicinam tribue vulneratis. ut percepta remissione omnium peccatorum in sacramentis tuis sincera deinceps devotione permaneant. et nullum redemptionis æternæ sustineant detrimentum. Per.

Alia. Deus humani generis benignissime conditor et misericordissime reformator. qui in reconciliatione lapsorum etiam me qui misericordia primus indigeo servire effectibus gratiæ tuæ per sacerdotale misterium voluisti. ut cessante merito supplicis mirabilior fieret indulgentia remittentis. Deus qui justitiæ legis misericordiæ semper multiplicatione moderaris. dum delinquentibus poenitentiam adhibes. dum etiam malis providentiæ tuæ dona non subtrahis. et vindictam moderando suspendis. Deus qui hominem invidia diaboli ab æternitate dejectum unici filii tui sanguine redemisti. vivifica hos famulos tuos. quos tibi nullatenus mori desideras. et quos non dereliquisti devios. assume correctos. Moveat pietatem tuam fletus iste merorum tuorum medere vulneribus. tu benignam jacentibus manum porrige. Ne ecclesia tua aliqua sui corporis portione privata temeretur. Ne grex tuus detrimentum suslineat. Ne de familiæ tuæ damno inimicus exultet. Ne renatas lacrymis salutaribus animas secunda mors possideat. Tibi ergo humiliamur omnes. Tibi Domine supplices fundimus preces. tibi fletum nostri cordis offerimus. tu parce confitentibus. ut imminentes pœnas futuri que judicii sententiam te miserante non incidant. Ne aciant quod terret in tenebris. Quod stridet in flammis. et ab errorum via ad iter justitiæ jam reversi nequaquam ultra novis vulneribus saucientur. Propitiare ergo Domine timentibus. atque supplicibus sub sententiæ tuæ expectatione. ad humilitatem jacentium sublevandam dexteram salutis extende. Nobis quoque servis tuis. quos apostolicæ clavis sacerdotalisque officii ministros. non electione meriti. sed dono gratiæ tuæ constituisti. da fiduciam. tanti muneris. exequendi. Et ipse in nostro ministerio quod tuæ potestatis est operare. Agnosce piissime pastor oves tuæ redemptionis et constrictas vinculis peccatorum. ecclesiæ tuæ precibus exoratus absolve. Redeant ad unitatem ecclesiæ tuæ. et post illam. diram inopis exilii famem redeuntes veste splendida ornata. gaudeant se paterno receptas esse convivio. Nihil de honore adoptionis. nihil de hæreditatis sorte perdant. sed integrum sit eis atque perpetuum quod

Absolutio presbyteri.

Dominus Jesus Christus qui dignatus est discipulis suis dicere: quæcunque ligaveritis super terram erunt soluta et in cælo. de quorum numero quamvis indignum et peccatorum vinculis astrictum me esse. sua dignatione voluit. Ipse vos largifluo pietatis suæ dono. ac meæ simul pravitatis ministerio absolvere. dignetur ab omnibus fragilitatis vestræ excessibus. interius exteriusque humanitus contractis. Amen. Et sicut peccata totius mundi sua traditione atque immaculati sanguinis effusione dignatus est expurgare. ita quoque vestrorum peccaminum maculas misericorditer non dedignetur emundare. Eiusdem sancti sanguinis interventione. qui fusus est in peccatorum remissionem. Amen. Adjuvante Dno aro Jesu Ch. Devotionem quoque vestram ita deinceps adjutorio gratiæ suæ non dedignetur corroborare. quatenus et in hoc sæculo subrepentium laqueos delictorum valeatis evadere. et in futuro vitam æternam Christi sanguine comparatam sine fine possidere. Amen. Adjuvante Domino nostro Jesu Ch. qui fecit nos cum non essemus. et redemit cum perditum essemus. ad laudem et gloriam nominis sui per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Absolutio Sign.

Sicut principali sententia constat. QUIA IN MUNDO OFFENDIMUS OMNES. Unde ingemiscimus. ita principali sententia consolamur: QUIA SI CONFITEAMUR PECCATA. NOSTRA. FIDELIS ET IUSTUS EST JESUS CHRISTUS CONDITOR ET REDEMPTOR AC SALVATOR NOSTER: QUEM HABEMUS ADVOCATUM IUSTUM APUD PATREM. ET EST PROPITIATIO PRO PECCATIS NOSTRIS. ET INTERPELLAT PRO NOBIS FIDELITER CONFIDENTIBUS. ET DIMITTIT NOBIS PECCATA NOSTRA. ET MUNDAT NOS AB OMNI INIQUITATE. Quapropter frater noster confitenti tibi peccata tua. per ecclesiasticæ auctoritatis potestatem. quam Dominus noster Jesus Christus tradidit discipulis et apostolis suis. dicens. ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM. QUORUM REMISERITIS PECCATA REMITTUNTUR eis. et per eosdem apostolos suos successoribus: quorum vices licet indigni tenemus. Etsi non merito tamen nomine. atque officii susceptione eandem potestatem donavit. et in se credenti fideliter dixit: FIAT TIBI SECUNDUM FIDEM TUAM. gratia et potentia sua. virtute Spiritus sancti qui est remissio peccatorum omnium dimittat tibi omnia peccata tua: et liberet te ab omni malo. conservet in omni opere bono. et ducat te in vitam æternam. et ad sanctorum consortium supernorum civium amen.

Oratio. Præsta quæsumus Domine his famulis tuis secundum piissimam misericordiam tuam: iuxta libitum eorum absolutionis peccaminum suorum. fructum. ut sint tibi dignum habitationis tuæ templum. et mereantur deinceps cum iustis atque Sanctis in conspectu tuo astantibus absoluti manere ab omnium criminum labe. Per Jesum Christum.

Alia. Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis a Deo commissam absolvimus. vos vinculo

delictorum vestrorum, ut increamini habere vitam æternam. Per eum qui vivit.

Alia absol. sign.

Frater N. Dominus J. Ch. qui discipulis suis dixit. QUÆCUNQUE LIGAVERITIS SUPER TERRAM ERUNT LIGATA ET IN COELO. ET QUÆCUNQUE SOLVERITIS ERUNT SOLUTA ET IN COELO. de quorum numero quamvis nos indignos esse voluit. Ipse te absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis. quæcunque cogitatione lusione atque operatione negligenter egisti. et a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regnum cælorum amen.

Alia sing.

Frater N. absolutionem et remissionem peccatorum tuorum per invocationem nominis Dei. et per ministerium nostrum percipere mercaris hic et in æternum amen. *Hic aspergat eos aqua benedicta et postea dicat: EXURGE QUI DORMIS. EXURGE A MORTUIS. ET ILLUMINABIT TE CHRISTUS. Post hæc surgant pœnitentes. et moneantur ab episcopo ut quod pœnitendo diluerunt. terrando non revocent. Item ordo unde supra.*

ORATIONES AD VISITANDUM INFIRMUM.

(Cod. Th. V, 683, sæc. x.)

Deus qui famulo tuo Ezechiae ter quinos annos ad vitam donasti, ita et famulum tuum a lecto ægritudinis tua potentia erigas ad salutem. Per.

Alia. Respice Dne famulum tuum infirmitate sui corporis laborantem, et animam refove quam creasti, ut castigationibus emendata continuo se sentiat tua medicina esse salvatam. Per.

Alia. Omnipotens et misericors Deus, qui immensam pietatem tuam, ut ad introitum in tuo nomine humilitatis nostræ hunc famulum tuum in habitaculo iacentem fessum salutifere visitare digneris, sicut visitasti Dne Tobiam et Saram, socrum Petri, puerumque centurionis, ita et istum pristina sanitate visitare digneris. Per.

ITEM ALIÆ ORATIONES.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui fragilitatem conditionis nostræ infusa virtutis tuæ dignatione confirmas, ut salutaribus remediis pietatis tuæ corpora nostra et membra vegetentur, super hunc famulum tuum propitiatus intende, ut omni necessitate corporeæ infirmitatis exclusa, gratia in eo pristinae sanitatis perfecta reparetur. Per.

Alia. Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris affectu, inclina aurem tuam supplicationibus nostris, et famulum tuum N. ex adversa valetudine corporis laborantem placatus respice, et visita in salutari tuo ac cœlestis gratiæ præsta medicinam. Per.

Alia. Deus qui humano generi et salutis remedium et vitæ æternæ munera contulisti, conserva famulum tuum tuarum dona virtutum, et concede, ut medelam tuam non solum in corpore, sed etiam in anima sentiat. *Item alia.* Virtutum cœlestium Deus, qui ab humanis corporibus omnem languorem, et omnem infirmitatem præcepti tui potestate depellis, et testis propitiatus huic famulo tuo N. ut fugatis infir-

mitatibus, et iuribus receptis nomen sanctum tuum instaurata protinus sanitate benedicat. Per.

Alia. Deus qui beatum Petrum apostolum tuum misisti ad Thabitam famulam tuam, ut eius precibus resuscitaretur ad vitam, exaudi nos pro famulo tuo N. quem in tuo nomine visitat nostra fragilitas ut exorata medicina tuæ medicinæ ei subveniat. Per.

Alia. Dne sancte Pater omps æterne Deus, qui es via veritas et vita, exaudi et conserva famulum tuum, quem precio magno redimendo vivificasti sacro sanguine Filii tui dni nri Ihu Xpi. Qui.

Benedictio super infirmum.

Sanct te Deus Pater omps qui te creavit, nec erit tibi dolor in capite tuo nec in capillis tuis, nec oculis tuis, neque in pectoribus tuis, nec in mente tua, nec in auribus tuis, nec in omni corpore tuo. Surge, surge Domine, diabolus fugere facias, et proice illum de capite, de capillis, de fronte, de oculis, de lingua, de sub lingua, de ore, de gutture, de corde, de humeris, de ventre, de omnibus membris istius. Per. Benedictio Dei Patris.

Omnipotens æterne Deus, qui ægritudines animarum depellis et corporum auxilii tui super infirmum hunc ostende virtutem, ut omni sanitate recepta gratiarum tibi in ecclesia tua referat actionem. Per.

Alia. Omps et misericors Deus, qui subvenis in periculis laborantibus, et qui temperas flagella, te supplices exoramus, ut visitatione tua sancta erigas famulum tuum N. de hac ægrotatione, qua tenetur, et præsentem eum ecclesiæ tuæ sanctæ incolomem ad laudem et gloriam nominis tui. Per.

Benedictio super unum hominem.

Benedicat te Deus cœli, adiuvet te Christus Filius Dei corpus tuum in servitio tuo custodire et conservare dignetur. Per.

Alia. Mentem tuam illuminet et sensum tuum custodiat, gratiam suam ad profectum animæ tuæ tibi porrigat, ab omni malo te liberet, dextera sua te defendat, et qui sanctos suos semper adiuvat, ipse te adiuvet et ad cœlestia regna perducatur. Qui vivit et regnat Deus.

Alia. Dne Ds æterne qui utrumque sexum de interitu perpetuæ mortis per Jesum Christum filium tuum de Maria virgine natum misericorditer redemisti, hunc famulum tuum devota mente tibi servientem omni benedictione spiritali benedicere digneris, ut inter gratiam fidem habeat, et in præceptis legis tuæ semper perseveret, terrena et transitoria despiciat, æterna et invisibilia intenta meditatione diligat, ut in numero Sanctorum tuorum permanens cœlesti sponso cum lampadibus bonorum fiducialiter occurrat. Amen.

Alia. Benedicat te Deus, qui in principio cuncta creavit. benedicat te Deus Filius, qui de supernis sedibus pro nobis salvator descendit. benedicat te Spiritus sanctus, qui in similitudine columbæ in Iordane flumine requievit in Christo, ipseque te in Trinitate sanctificet, quem omnes gentes futurum

expectant ad iudicium, qui cum Patre vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Benedicat te Deus Pater, custodiat te Jesus Christus, illuminet te Spiritus sanctus omnibus diebus vitæ tuæ. Confirmet te virtus Christi. Indulgeat tibi Dns universa delicta tua, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Ille Deus omnipotens benedicat te Pater de cælis, qui per gloriosam nativitatem suam et admirabilem resurrectionem, venerandamque crucem et sacratissimam genitricem et preciosi sanguis effusione nos venit redimere de terris. Amen.

Benedicat te Deus Pater, sancte te Deus Filius, illuminet te Deus Spiritus sanctus, corpus tuum salvet, animam tuam custodiat, cor tuum irradiet, sensum tuum dirigat, et ad supernam vitam te perducatur. Amen.

Alia. Dns Ihs Xps apud te sit, ut te reficiat, circum te sit, ut te ducat, super omnia sit, ut te benedicat, pro te sit, ut pro te intercedat. Præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Ille te benedicat, protegat, atque defendat cunctis diebus vitæ tuæ, et perducatur te ad regnum gloriæ suæ, quem omnes gentes expectant venturum iudicem. Amen.

Alia. Deus qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat; huic famulo tuo, ad te toto corde converso peccata dimitte, et perennis gratiam vitæ concede. Per.

Hic detur secretior locus languidis confitendi.

Confiteor Domino et omnibus sanctis eius et tibi sacerdos Christi, quia peccavi nimis in vita mea in cogitatione, in locutione, in actu, in commensatione, in crapula, in ebrietate, in curis huius mundi, in concupiscentia carnis, in avaritia, in luxuria, in immunditia, in pollutione, in superbia, in vana gloria, in arrogantia, in iactantia, in velatione, in inobedientia, in contumacia, in duritia mentis, in contradictione, in murmuratione, in indignatione, in despectione, in detractatione, in via, in odio, invidia, in maledictione, in pertinacia, in fornicatione, in susurratione, in musitatione, in perlurio, in mendacio, in furtu, in negligentia, in tristitia huius sæculi, in lætitia vana, in loquendo, in reticendo, in increpando immoderate, in remittendo incaute, in dilectione vana, in inclementia, in simulatione, in risu, in ioco, in scurrilitate, in discordia

(144) Manu Lambecii in bibl. Cæsarea hoc in codice scriptum est: *sub Ottone primo videtur scriptus.* Idem ex celebri cod. *Augiensi* ejusdem biblioth. Cæs. Theol. 149 edidit antiquiorem adhuc confessionem theoticam lib. II bibl. Cæs. c. 5, p. 318. Eam repetit *Diedericus* von Stade in specimine lect. antiq. *Francicarum* p. 20. se. Similem edidit *Seb. Munsterus* in *Cosmogr.* sermone vulgari etiamnum apud nos usitato *altfrankisch* dicto: multaque in ea notat dialecti *Anglo-Saxonice* Grupenius in formulis veterum confessionum: sequitur brevior illa quam

A seminando discordiam, in pace falsa, in ficta amicitia, in ignavia, in segnitia, in auditu, in gestu, in tactu, in visu, in odoratu, in dando, in accipiendo, in contentione, accipiendo usuram.

Item Confessio peccatorum. (14)

Ih. gihun. gode. almahdigen. unde. allen. godes. engilon. unde. allen. godes. heilegon. unde. dir. godes. boden. allero. minero. sundino. unde. unilidero. bigihdig. uerdan. suo. sochsegi. uremidi. so. uuaz. soib. unrehdes. gisahrode. unrehdes. gihenedi. unrehtero. uuordo. unrehtero. uuerco. unrehtero. gidanco. ubilero. lusto. ubiles. uuillen. fluochonnes. liogannes. bisprachidu. unrehtes. stadales. unrehdes. sedales. In. uncidin. sclaphun. uncidin. uuachun. In. uncidigimo. mazze. uncidigimo. dranche. Thaz. unmezzon. uehonti. Minero. spiungu. huores. Thiubu. manslahdu. meinero. eido. minero. fastu. ferbrocheneru. mina chirichun. so, nisuhda. so. hi. solda. sunnon. daga. unde. andere. heilega. daga. so. ne creda. nob. ne. begienc. so. ih. solta. heilegan. uuizzuht. so. ne. gihiehl. so. ih. solta. minan. curs. ne. iruulta. so. ih. solda. ghorsam. ni. uuas. so. ih. solta. Thurph. tigung. nint. phiec. so. ih. solta. alamuosa. nigab. so. ih. solta. Ana. urlaub. gab. unde. na. dazih. nisolta. Zuene. nibesuonda. so. ih. solta. sunda. ni uerliez. thien. ih. solta. mine. nahiston. so. ni. minnota. so. ih. solta. thes. alles. unde. andere. manages. thes. ih. uuidar. got. sculdic. si. thes. ih. in minero. oristanheidi. gchiezi. unde. ih. daz. beminen. menisgin. ferliezzi. unde. bemineru. chindeggi. geburidi. so. mir. iz. slafauti. geburiti. so. uuachandi. so. ih. iz. selbo. gefremidi. oder. andremo. gehancti. oder. anderen. gespuoni. so. ih. es. gehuge. so. ni. gehuge. so. ih. es. ge. dahti. oder. ge. sabi. oder. ih. iz. ge. dadi. order. gespra. chi. so. uuirdon. hi. es. altes. bigihdig. gode. almahdigen. unde. allen. godes. heligon. unde. thir. godesmanne.

C *Cum venerit aliquis ad sacerdotem confiteri peccata sua, ita imprimis interrogetur. Int.* Credis in Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. *Œ.* Credo. *Int.* Credis quod istæ tres personæ sicut diximus Pater et Filius et Spiritus sanctus tres sunt personæ, et unus Deus. *Œ.* Credo. *Int.* Credis quod in ipsa carne in qua nunc est recipere debes sive bonum, sive malum, quod gessisti. *Œ.* Credo. *Int.* Vis dimittere his qui in te peccaverunt, ut Deus dimittat tibi peccata tua, dicente Domino in Evangelio: **DIMITTITE ET DIMITTETUR VOBIS.** Si autem post *Achil.* Gassarum Goldastus t. III *Rer. Alem.* pag. 145. *Eccardus Franc. Orient.* pag. 930. *Schil-terus Thes.* t. I p. 87, cum variis versionibus ac lectionibus variantibus ex *Broweri Antiq. Fuld.* lib. II c. 44, ediderunt, ex codice *San-Gallensi* descriptam, cui *Grupenius* tertio loco *Lambecianam* codicis itidem *Alemannici Augi-ensis* ac demum *Anglo-Saxonice* ex canonibus an. 967 sub *Edgaro R.* addidit *Hannov.* an. 1767.

VOBIS NON DIMISERITIS HOMINIBUS PECCATA EORUM NEC
PATER VESTER COELESTIS DIMITTET VOBIS PECCATA
VESTRÆ.

Et sacerdos benedicat, et oret, et dicat illi.

Omps Ds, qui dixit: QUI ME CONFESSUS FUERIT CO-
RAM HOMINIBUS, CONFITEBOR ET EGO EUM CORAM PATRE
MEO, ille te benedicat, et custodiat, ut det tibi remis-
sionem omnium peccatorum, et scelerum tuorum.
Amen. Misereatur tui omnipotens Deus et dimittat
tibi omnia peccata tua. Amen. Liberet te ab omni
malo, et conservet te in omni bono. Amen. donet-
que tibi veram humilitatem, et veram pœnitentiam,
sobrietatem, et tolerantiam, bonam perseverantiam,
et bonum finem, et perducat te in vitam æternam.
Amen. Indulgeat tibi Dominus omnia peccata tua,
præterita præsentia et futura. Amen. Illuminet te
Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens. Amen.
Salvum te faciat Dns servum suum. Amen. Dominus
custodiat te ab omni malo. Amen. Benedicat te Do-
minus ex Sion. Amen. Mittat tibi Dominus auxilium
de sancto. Amen. Dominus conservet te, et vivificet
te Christus Filius Dei salvator mundi. Amen. Propi-
tius sit tibi omnipotens Deus, hic et in perpetuum.
Amen. *Inde post acceptam pœnitentiam et fidem expli-
citam, redeant visitatores, et tunc incipiunt psalmum
cantare cum Ant. In virtute tua exaudi me Domine.
Ps. Domine exaudi orationem. Sequitur oratio do-
minica cum capitulis his,*

Salvum fac servum tuum. *ñ.* Deus meus spe-
rantem.

Mitte ei Dne auxilium de sancto. *ñ.* Et de Sion
tueatur.

Nihil proficiet inimicus in eo. *ñ.* Et filius iniqui-
tatis.

Dominus conservet eum et vivif. *ñ.* Et beatum
faciet eum.

Dns opem ferat illi super lectum. *ñ.* Universum
stratum.

Exurge Dne Deus meus, et exalt. *ñ.* Ne oblivis-
caris pau.

Tibi Dne derelictus est pauper. *ñ.* Pupillo tu
erie adiu.

Desiderium pauperum exaud. *ñ.* Præparation.

Misifica misericordias tuas. *ñ.* Qui salvos fac.

Tu autem in sanctos habitas. *ñ.* Laus Israel.

In te speraverunt patres n. *ñ.* Speraverunt et I.

Ad te clamaverunt et salvi f. *ñ.* In te sperave-
runt et n.

Multas tribulationes justorum. *ñ.* Et de his om-
nibus.

Redimet Dns animas servorum suorum. *ñ.* Et
non derel.

Ne tradas bestis animas confit. *ñ.* Animas
paup.

Exurge Dne adjuva nos. *ñ.* Et libera nos pro-
pter.

Orationes.

Præsta quæsumus Dne huic famulo tuo dignum
pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ, a cujus inté-
gritate deviarat peccando, admissorum veniam con-
sequendo reddatur innoxius. Per. *Alia.* Præveniat
hunc famulum tuum quæsumus Dne misericordis
tua et omnes iniquitates ejus celeri indulgentia tua
deleantur. Per. *Alia.* Exaudi Dne supplicium precis
et confitentium tibi parce peccatis, ut quos cons-
cientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis
absolvat. Per.

Item alia.

Omnipotens sempiternus Deus, confitenti huic fa-
mulo tuo pro tua pietate peccata dimitte, ut non
plus ei noceat conscientie reatus ad pœnam, quam
indulgentia tuæ pietatis ad veniam.

*Postea unguatur ægrotus de oleo sanctificato cruces
faciendo in quinque corporis locis, et dicatur ad eum.*
N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe
sanitatem. Unguo frontem tuam de oleo sancto in
nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti in remis-
sionem omnium peccatorum, ut sit tibi hæc unctio
olei sanctificationis ad purificationem mentis et
corporis, et ut non lateat in te spiritus immundus,
neque in membris, neque in medullis, nullaque
membrorum compagine tuorum, sed in te habitet
virtus Christi altissimi, et Spiritus sancti amen. *Se-
quitur antiph. cum psalmis canendis.* Sana Dne infir-
mum istum cujus ossa turbata sunt, et cujus spiritus
turbatus est Domine convertere, et sana eum *Ps.* Dne
ne in furore tuo. I *Ps.* Ad te Dne levavi. *Ps.* Beati-
quorum. *Ps.* Domine ne in furore tuo. II *Ps.* Beatus qui
intelligit. *Ps.* Miserere mei Deus. I. *Ps.* Miserere mei
Deus. III. *Ps.* Deus misereatur nostris. *Ps.* Deus in
adjutorium meum intende. *Ps.* Inclina Domine. *Ps.*
Domine exaudi. I. *Ps.* De profundis. *Ps.* Dne exaudi.
II. *cum letania, donec unctio finiatur. Postea faciat
crucem ad aures ejus dicendo.* N. In nomine Patris et
Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo et
has aures sacrati olei liquore in nomine Patris et
Filii et Spiritus sancti, ut quidquid peccati delecta-
tione nocivi auditus admissum est, medicina spiri-
tualis evacuet. Amen. *Deinde super oculos faciens
crucem dicat.* N. In nomine Patris et Filii et Spiritus
sancti accipe sanitatem. Unguo oculos tuos de oleo
sanctificato in nomine sanctæ Trinitatis, ut quid-
quid inclito visu deliquisti, hujus olei unctione expie-
tur. *Deinde unguantur nares.* N. In nomine Patris et
Filii, et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo has
nares de oleo sancto in nomine sanctæ Trinitatis, ut
quidquid noxiæ superfluo contractum est odore ista
emundet inunctio. *Tunc labia unguantur.* N. In no-
mine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sani-
tatem. Unguo labia ista consecrati olei medicamento
in nomine sanctæ Trinitatis, ut quidquid ociosa
vel etiam criminosa locutione peccasti divina ele-
mentia miserante expurgetur hæc unctione. *Postea*

pectus unguatur (145). N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo pectus tuum de oleo sancto in nomine sanctæ Trinitatis ut hoc unctionis prospectu certare fortiter valeas adversus aerias catervas. Præstante Dno nro Ihu X. qui cum Patre. *Deinde fac crucem inter scapulas, et medium scapularum.* N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo scapulas has sive medium scapularum de oleo sacro, ut ex omni parte spiritali protectione munitus jacula diaboli impetus viriliter contempnere ac procul possis cum robore juvenis repellere. In nomine Dni nri Ihu Xpi qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Postea fac crucem in palmis.* N. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti accipe sanitatem. Unguo et has manus in nomine sanctæ Trinitatis de oleo consecrato, ut quidquid illicito vel noxio opere peregerunt, per hanc unctionem evacuetur. *Deinde pedes unguantur dicendo.* N. In nomine Ihu Xpi Nazareni surge et ambula. Unguo hos pedes de oleo benedicto in nomine Dni nri Ihu Xpi, ut quidquid superfluo vel nocivo incessu commiserunt ista aboleat perunctio, ut hac unctione corroboratus aerias valeas superare catervas.

Sequitur Oratio.

Omnipotens Deus, qui per os beati Iacobi apostoli tui hoc ministerium infirmis omnibus facere præcepisti, conserva famulo tuo N. tuarum dona virtutum, et concede, ut medelam tuam non solum in corpore, sed etiam in mente percipiat. Per.

Alia. Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui est via et veritas et vita, exaudi et conserva hunc famulum tuum, quem pretio magno redemendo vivificasti sacro sanguine filii tui Domini nri Ihu Xpi qui tecum vivit et regnat. *Hic communicetur* (146). Pax et communicatio corporis et sanguinis Dni nri Ihu Xpi conservet animam tuam in vitam æternam. Amen.

Aliæ Orationes.

Oremus fratres Dnm nrm pro fratre nostro, quem dure ad præsens malum languoris affligit, ut eum Domini pietas cœlestibus dignetur curare medicinis, ut qui dedit vitam det salutem. Per.

Domine Iesu Christe, qui corripiendo parcis et parcendo remittis, qui flagellando corripis et miserando convertis, argue famulum tuum N. in misericordia tua, et non in furore, qui cum correctione tua corrigatur, indulgentia consoletur, disciplina erudiatur, medicina curetur, verbere castigetur, pietate sanetur. Placeat ergo tibi Domine eum liberare, corripere, eripere et non disperdere. Per.

Alia. Da nobis Dne ut sicut publicani precibus

(145) Inungi hæc pars corporis desiit, quam olim solam etiam unctam fuisse jam Mabillonius in præfatione ad Sæc. i Benedictinum a Christo vero nato sextum observavit ex vita S. Augendi, qui extremo decumbens morbo, vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, secretissime

et confessione placatus es, ita et huic famulo tuo placare, et precibus eius benignus aspira, ut in confessione flebili permanens et petitione perpetua clementia tuam celeriter exoret, sanctisque altaribus et sacramentis restitutus rursus cœlestis gloriæ mancipetur. Per.

Alia. Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata pœnitentium deles, et præteritorum criminum culpas venia remissionis evacuas, reapice super hunc famulum tuum, et remissionem sibi omnium peccatorum suorum tota cordis confessione poscentem deprecatus exaudi, renova in eo piissime Pater, quidquid terrena fragilitate corruptum, vel quidquid diabolica fraude violatum est vel in unum membrum corporis Christi et in unitatem Ecclesiæ tuæ membrorum perfecta remissione restitue. Miserere Dne gemituum, miserere lacrimarum; et non habentem fiduciam nisi in tua misericordia ad sacramentum quæsumus reconciliationis admitte. Per.

Alia. Maiestatem tuam Dne supplices deprecamur, ut huic famulo tuo longo squalore pœnitentiæ macerato miserationis tuæ veniam largiri digneris, ut nuptiali veste recepta ad regalem mensam unde eiectus fuerat mereatur introire. Per.

Alia. Benedicat te Deus Pater, sanet te Deus Filius, illuminet te Spiritus sanctus. Corpus tuum custodiat animam tuam salvet, cor tuum irradiet, et ad superna te perducatur, perseverare te Christus in suo sancto servitio faciat, et perducatur te in vitam æternam. Partem merearis habere cum sanctis et electis Dei. Indulgeat tibi Deus omnia peccata tua, misereatur tibi Christus filius Dei, semper te sanum et incolorem et protectum ab omnibus insidiis inimicorum omnium custodiat Pater omnipotens qui te creavit per unicum filium suum Dnm nrm qui cum eodem Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Alia. Adesto Dne supplicationibus nostris, nec sit ab hoc famulo tuo clementiæ benigna miseraçio, sana vulnera, eiusque remitte peccata, ut nullis a te iniquitatibus suis separatus tibi semper Dne adherere valeat. Per.

Alia. Parce Domine parce famulo tuo quem redemisti Christe sanguine tuo, ne in æternum irascaris ei. *Hic decantentur pœnitentiales psalmi VII cum lætania infra inserta,*

Kyrie el. Xpe el. Xpe audi nos.

Salvator mundi adiuva nos.

Sancta Maria ora pro nobis.

Sancta Maria Dei genitrix ora pro famulo tuo.

Sancta et perpetua virgo succurre in angustiis constituto.

quoque sibi pectusculum petiit, ut moris est, inungi.

(146) Vid. Launoii liber cui titulus: *Explicata vetus Ecclesiæ traditio de data infirmis post unctionem Eucharistia*; unde pauca de hoc ritu, qui ubique obtinuit, dicendum existimavi P. II disquis. V, c. 3, n. 3, p. 486.

Omnes sancti Angeli orate pro hoc infirmo.
 Omnes sancti Archangeli orate p. h. inf.
 Omnes sancti Patriarchæ orate p. h. inf.
 Omnes sancti Prophetæ orate p. h. inf.
 Sancte Iohannes Baptista ora p. h. inf.
 S. Petre ora pro hoc infirmo.
 S. Paule ora pro hoc infirmo.
 S. Andrea ora pro hoc infirmo.
 S. Iohannes et cæteri qui sequuntur. orate p. h. inf.
 Omnes sancti Apostoli et Evangelistæ. orate pro hoc infirmo.
 Omnes sancti Martyres. orate p. h. inf.
 Omnes sancti Confessores. orate p. h. inf.
 Omnes sanctæ Virgines. orate p. h. inf.
 Omnes sancti ab initio mundi usque ad præsens. orate pro hoc infirmo.
 Propitius esto et libera eum Dne.
 Propitius esto et parce ei Dne.
 Ab omni malo libera eum Dne.
 Ab ira tua libera eum Dne.
 Ab iniqua morte libera eum Dne.
 Ab omni immunditia cordis et corporis lib. o. D.
 A vinculis diaboli libera eum Dne.
 Per crucem tuam libera eum Dne.
 Per passionem tuam libera eum Dne.
 Per adventum tuum libera eum Dne.
 Peccatores. Te rogamus audi.
 Ut pacem perpetuam ei dones. Te rog.
 Ut fontem lacrymarum ei dones. Te rog.
 Ut gratiam sancti Spiritus cordi illius infundere digneris. Te rogamus.
 Ut spacium pœnitentiæ, si fieri potest, ei dones. **C** Te rogamus.
 Ut intercessionem et solatium sanctorum ei dones. Te rogamus.
 Ut in præsentis periculo ei succurrere digneris. Te rogamus.
 Ut repellas ab eo omnes principes tenebrarum. Te rogamus.
 Ut ad gaudia æterna eum perducere digneris. Te rogamus.
 Ut Ecclesiam tuam in eo exaltare digneris. T. r.
 Ut nos exaudire digneris. Te rogamus.
 Fili Dei. Te rogamus audi nos. III.
 Agne Dei qui tollis peccata mundi. Parce isti Dne.
 Ane Dei qui tollis peccata mundi. Miserere isti D.
 Xpe audi nos. III. Kyrie el.
 Xpe eleison. Kyrie eleison.
 Pater noster. Et ne nos ind.
 Salvum fac servum tuum.
 Mitte ei Domine.
 Exurge Domine.

Sequitur Oratio.

Omnipotens mitissime Deus respice propitius preces nostras, et libera cor famuli tui de malarum temptatione cogitationum, ut sancti Spiritus dignum fieri habitaculum inveniat. Per.

Alia. Deus qui illuminas omnem hominem venien-

A tem in hunc mundum, illumina quæsumus cor famuli tui gratiæ tuæ splendore, ut digna mnestati tuæ cogitare, et diligere valeat. Per.

Alia. Dimitte Dne peccata nostra et tribue nobis misericordiam tuam qua oris nostri alloquio deprecatus, famuli tui humilitatem et angustiam attendas, vincula solvas, delicta deleas, tribulationem inspicias, effectumque petitioni nostræ largiens clementer exaudias. Per. *His ita explicitis roget sacerdos confessor infirmi alios sacerdotes, ut dicant super eum orationes has, quæ sunt de reconciliatione pœnitentis ad mortem.*

Oratio.

Deus misericors, Deus clemens. *Alia.* Maiestatem tuam. *Alia.* Maiestatem tuam quæsumus Dne sancte Pater omnipotens æterne Deus qui non mortem, sed peccatorum vitam semper inquiris; respice flentem famulum tuum, adtende prostratum, eiusque planctum in gaudium tua miseratione converte. Scinde delictorum saccum, et indue eum lætitia salutari, ut post longam peregrinationem famem de sanctis altaribus tuis satiatur, ingressusque cubiculum regis, in ipsius aula benedicat nomen gloriæ tuæ semper. Per. *Deinde faciant aquam benedictam sale aspersam et aspergant eam, cum antiph. et orationibus super ipsum infirmum, et in domo, qua iacet. Post hæc a sacerdote dicatur oratio.*

Domine Deus, qui per apostolum tuum locutus es, infirmatur quis in vobis inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, unguentes eum oleo sancto in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittantur ei. Cura pœsumus redemptor noster gratia Spiritus sancti languores istius infirmi, eiusque sana vulnera, ac dimitte peccata, atque dolores cunctos cordis ac corporis ab eo expelle, et plenam ei interius exteriusque sanitatem misericorditer redde, ut ope misericordiæ tuæ restitutus, et sanatus ad pristina pietatis tuæ reparetur officia. Qui cum Patre vivit et regnat Deus. *Et sic flectat genua, qui est languidus ad dextram sacerdotis sic et decantetur Ant. Sana Dne infirmum istum cuius ossa conturbata sunt, et cuius anima turbata est valde, sed tu Domine convertere et sana eum, et eripe animam eius a morte. Ps. Domine ne in furore. Cum Gloria.*

D *Oratio.* Oremus Dnm nrm Jesum Xpm, et cum omni supplicatione rogemus, ut hunc famulum suum per angelum suum sanctum visitare, et confortare dignetur. Qui vivit.

Sequitur Antiph. Dnus locutus est discipulis suis, in nomine meo dæmonia eiicientur, super infirmos manus imponite, et bene habebunt. *Ps.* Deus deorum. *Cum Gloria. Sequitur Orat.* Deus qui famulo tuo Ezechie. *Iterum Ant.* Cor contritum et humiliatum Deus non despicias. *Psal.* Miserere mei Deus. *Cum Gloria. Orat.* Respice Dne famulum tuum in infirm. *Ant.* Succurre Dne infirmo isti in præsentis egritudine et medi-

camine, ut in pristina sanitate a te restitutus gratiarum tibi in ecclesia tua sanus referat actiones. *Ps.* Ad Dnm. cum Gloria. *Orat.* Adesto Dne supplicationibus nostris, nec sit ab hoc. *Alia.* Dne Ihu Xpe, qui es salvatio et redemptio nostra, et qui es vera salus et medicina, et a quo omnis sanitas et medicamentum venit: qui apostoli tui voce nos instruis, ut languidos olei liquore tangentes tuæ postulemus misericordiam pietatis; respice propitius super hunc famulum tuum ab illa mirabili sumitate cœlorum, ut quem languor curvat ad exitum, et virium contractio jam pertrahit ad occasum, medela tuæ gratiæ saluti restituat castigatum. Extingue in eodem libidinum et febrium actus, dolorum stimulos, ac vitiorum opprime cruciatus, ægritudinum, et cupiditatum tormenta dissolve, superbiam inflationem, timoremque compece, ulcera et putredines vitiorum evacua, viscerum interna, cordiumque ac medullarum et cogitationum sana discrimina, conscientiarum atque plagarum obducito cicatrices, physicis, typicisque adesto periculis, veteres immensasque remove passiones, opera carnis sanguinisque materiam compone, ac delictorum illi veniam propitiatus attribue, sicque illum jugiter custodiat pietas tua, ut nec ad corruptionem aliquando sanitas, nec ad perditionem te auxiliante nunc perducatur infirmitas: fiatque illi hæc olei sacra perunctio contra morbi præsentis expulsio, et peccatorum omnium optata remissio, te concedente, Salvator mundi, qui vivis et regnas.

Alia.

Propitietur Dnus cunctis iniquitatibus hujus infirmi, et sanet omnes languores illius, redimatque de interitu perpetuæ mortis vitam ejus, et corroboret ac faciet in bonis omnibus desiderium ipsius, qui solus in Trinitate unus Deus vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen. *His ita peractis, septem continuos dies (147) si necessitas contigerit, tam de communionem, quam de alio officio faciant illi, et suscitabit eum Dominus ad salutem, et si in peccatis fuerit, dimittantur ei, ut apostolus dicit. Debent etiam ex ministris sanctæ Ecclesiæ cum summa reverentia infirmis decantare per singulos dies vespertinales et matutinales laudes cum antiph. et responsor. sive lectionibus et orationibus ad hoc pertinentibus. Oratio.* Omnipotens sempiternus Deus, qui subvenis in periculis et in necessitate laborantibus majestatem tuam suppliciter exoramus, ut mittere digneris sanctum angelum tuum, qui famulum tuum in angustiis et necessitatibus laborantem

(147) Hunc ritum continuandi per septem integros dies extremam unctionem sequuntur plerique rituales ante et post annum Christi millesimum ac etiam sequens sæculum XII, quo Gaufridus *Vindocinensis* lib. II, epist. 19. Ivo *Carnotensis* apud eundem epistola sequenti, Theobaldus *Senonensis* S. *Columbæ*

consolationibus suis adtollet, quibus et de præseni consequatur auxilium et æterna remedia comprehendat. Per.

Missæ quando anima in agone exitus laborat.

Ant. Circumdederunt me gemitus mortis. *Ps.* Diligam te Dne. Omnipotens sempiternus Deus, conservator animarum, qui quos diligis corripis, et quos recipis pia emendatione coerces, te invocamus Dne, ut medelam tuam conferre digneris famulo tuo, qui in corpore patitur membrorum debilitatem, vim laboris, stimulos infirmitatum da ci Domine gratiam tuam in hora exitus illius de corpore, ut absque peccati macula tibi datorum proprio per manus sanctorum angelorum representari mereatur ejus anima. Per.

Alia.

Afflictionem famuli tui quæsumus Dne intendo placatus, ut indulta venia peccatorum de tuis semper beneficiis gloriatur. Per. *Alia.* Præsta Domine famulo tuo quæsumus consolationis auxilium, ut diuturnis calamitatibus laborantem propitius respirare concedere. Per.

Lect. Hieremiæ Prophetæ.

In diebus illis dixit Hieremias. Domne, cœnes, qui te derelinquunt confundentur. Recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Domini. Sana me Domine et sanabor, salvum me fac et salvus ero, quoniam laus mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me, ubi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens, et diem hominis non desideravi. Tu scis quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit. Non sis mihi tu formidinis spes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me persecuntur et non confundar ego; paveant illi, et non paveam ego. Induc super eos diem afflictionis, et duplici contricione contere eos Domine Deus noster.

Grad. Adiutor meus et liberator meus esto, Domine, ne tardaveris. v. Confundantur et reverseantur inimici mei, qui quærunt animam meam. *Secundum Johannem.* In illo tempore dixit Ihs discipulis suis. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, et flebitis vos. Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini. Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum. Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

abbas aliique infirmorum unctionem non solum in eadem ægritudine, sed in diversa etiam non magis iterandam censebant quam baptismum, confirmationem et ordines. Quorum sententiam refutavit Petrus *Cluniacensis*, *Lombardus* et alii.

Offert. Benedictus es Domine doce me justificationes tuas. Benedictus es Dne doce me justificationes tuas in labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Secreta. Adesto Dne pro tua pietate supplicationibus nostris, et suscipe hostiam, quam tibi offerimus pro famulo tuo N. jacente in grabatto præstans salutem non corporis, sed animæ suæ potente præsempit Dns indulgentiam ei omnium iniquitatum suarum propter immensam misericordiam tuam, et per intercessionem omnium Sanctorum tuorum, ut per hoc quod sustinet flagellum, a sanctis angelis tuis suscepta ejus anima pervenire mereatur ad

tuæ gloriæ regnum. Per. *Infra act.* Hanc igitur oblationem quam tibi offerimus pro famulo tuo N. quesumus Dne ut placatus accipias, et des ei celeste desiderium in exitu de corpore suo, et spiritum refrigerii. Per.

Com. Redime me Deus Israel. *Ad complendum.* Gratias agimus Dne multiplicibus largitatibus tuis, ex quibus animas in te sperantium sanare consuevisti. Nam confisi de tua pietate precamur, ut miserere digneris famulo tuo, ne prævaleat adversus eum adversarius in hora mortis illius de corpore, sed transitum mereatur ad vitam. Per.

ORDO AD VISITANDUM INFIRMUM

(Ex cod. Rhenang. sæc. XI cir.)

Cum unguendus est infirmus, tunc sacerdos indutus alba et stola, præcedit cum oleo infirmorum, aqua benedicta, cruce, et duobus candelabris, et conventus sequitur, psalmo Miserere imposito, dicendaque primo hæc collecta a sacerdote. Omnipotens sempiternus Deus, qui per beatum apostolum tuum dixisti. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros ecclesie, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittuntur ei. Te suppliciter exoramus, ut hic famulus tuus per ministerium nostræ unctionis, et donum tuæ sanctæ pietatis, peccatorum suorum veniam consequi, et ad vitam æternam pervenire mereatur. Per.

Imponuntur VII. psalmi cum antiphonis istis:

Ant. Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, et anima mea turbata est valde: sed tu Domine convertere, et eripe animam meam. *Psal.* Domine ne in furore.

Ant. Erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum: hic cum audisset, quia Iesus veniret in Galileam, rogabat eum, ut sanaret filium ejus. *Ps.* Beati, quorum.

Ant. Domine puer meus jacet paralyticus in domo, et male torquetur. Amen dico tibi, ego veniam, et curabo eum. *Ps.* Dne ne in furore.

Ant. Cor contritum, et humiliatum Deus ne despicias; sed propter magnam misericordiam tuam miserere mei Deus. *Ps.* Miserere.

Ant. Domine descende, ut sanes filium meum, priusquam moriatur: Dicit ei Iesus: vade filius tuus vivit. *Ps.* Domine exaudi.

Ant. Domine non sum dignus, ut intres sub lectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. *Ps.* De profundis.

Ant. Cum sol autem occidisset, omnes qui habe-

bant infirmos variis languoribus ducebant illos ad Jesum et curabantur. *Ps.* Domine exaudi.

Interim sacerdos hoc modo facit unctionem: Pollici oleum illinit, et cum pollice signum imprimit super utrumque oculum ita dicendo, singulis autem vicibus repetendo: Per istam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus (Jes. Christ.) quidquid peccati (deliquisti) per viam, per auditum, per gustum, per odoratum, per tactum, per incessum (pedum), per ardorem libidinis.

Postea preces istæ cum seq. collectis dicuntur:

Salvum (salvam) fac servum (ancillam) tuum (tuam).

Mitte ei Domine auxilium de sancto.

Nihil proficiat inimicus in eo (ea).

Esto ei Domine terris fortitudinis.

Dominus vobiscum. *Oremus.*

Deus, qui famulo tuo ter quinos annos ad vitam donasti, ita et famulum tuum a lecto egritudinis tua potentia erigat ad salutem. Per.

Respice Domine famulum tuum infirmitate sui corporis laborantem, et animam refove, quam creasti; ut castigationibus emendatus continuo se sentiat tua medicina salvatum. Per Christum Dominum nostrum.

Deus qui facturæ tuæ pio semper dominaris affectu, inclina aurem tuam supplicationibus nostris, et famulum tuum ex adversa valetudine corporis laborantem placatus respice, et visita in salutari tuo, ac celestis gratiæ præsta medicinam. Per Christum.

Deus qui humano generi, et salutis remedium, et vitæ æternæ munera contulisti; conserva in famulo tuo tuarum dona virtutum: et concede, ut medelam tuam non solum in corpore, sed etiam in anima sentiat. Per.

Virtutum caelestium Deus, qui ab humanis corporibus omnem languorem, et omnem infirmitatem